

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

До захисту допустити:
Завідувач кафедри
Світлана МАКАРЕНКО
«21» листопада 2025 року

**«ВИРОЩУВАННЯ РОСЛИН ЯК МЕТОД ПІЗНАВАЛЬНОГО
РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ»**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти другого
(магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Дошкільна освіта. Інклюзія»
Кубашиної Анастасії Сергіївни

Науковий керівник:
Фунтікова Ольга Олександрівна,
професор кафедри дошкільної освіти,
доктор педагогічних наук, професор

Рецензент:
Кузьменко Юлія Анатоліївна
кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри освіти
та управління навчальним закладом
Класичного приватного університету,
м. Запоріжжя

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою
96 А «Відмінно»
«23» грудня 2025 року

Секретар ЕК Оксана ПОПОВСЬКА

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИРОЩУВАННЯ РОСЛИН ЯК ЗАСІБ ПІЗНАВАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	8
1.1. Значення спеціально організованого природного простіру у ЗДО.....	8
1.2. Вирощування рослин як метод пізнавального розвитку.....	13
1.3.Методичні прийоми організації роботи з дітьми.....	18
1.4. Педагогічні умови	30
Висновки до першого розділу	42
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИРОЩУВАННЯ РОСЛИН ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	44
2.1. Констатувальний експеримент.Участь дітей у вирощуванні рослин в ЗДО.Діагностика	44
2.2. Формувальний експеримент: Екологічний міні-проект «Наші зелені друзі»	51
2.3. Аналіз результатів експериментальної роботи	56
Висновки до другого розділу	59
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
ДОДАТКИ	71

ВСТУП

Сучасний етап розвитку дошкільної освіти в Україні характеризується посиленням уваги до формування особистості дитини як активного, самостійного, допитливого суб'єкта пізнання, здатного взаємодіяти з природою, берегти її та усвідомлювати власну причетність до навколишнього середовища. Одним із пріоритетних напрямів Базового компонента дошкільної освіти є розвиток екологічної компетентності та формування у дітей відповідального ставлення до живої природи. З огляду на це особливої актуальності набувають засоби природничого виховання, які забезпечують безпосередній досвід пізнання та дослідження навколишнього світу.

Одним із таких ефективних засобів є спеціально організований природний простір, який виступає важливою складовою предметно-розвивального середовища ЗДО та створює унікальні умови для природничо-дослідницької діяльності дітей. Включення дітей у спостереження, досліди, ігрові та трудові дії з об'єктами живої природи забезпечує інтеграцію навчальних, пізнавальних, емоційно-ціннісних та практичних аспектів розвитку. Куточок природи слугує мініатюрною моделлю природного середовища, яка дозволяє дітям щоденно спостерігати зміни у розвитку рослин, виявляти закономірності, робити висновки, набувати початкового досвіду дослідницької діяльності.

Особливо значущим у системі природничої освіти дошкільників є процес *вирощування рослин*, який поєднує в собі науково-пізнавальний, емоційно-естетичний та практично-трудова компоненти. Науковці підкреслюють, що саме діяльнісний підхід, у межах якого дитина безпосередньо взаємодіє з природними об'єктами, забезпечує найвищий рівень засвоєння знань та формування стійкого пізнавального інтересу. На відміну від вербальних методів, які лише інформують дитину про природні явища, вирощування рослин дозволяє на практиці побачити результати власної праці, відчутти

відповідальність, зафіксувати зміни у розвитку рослин, зробити порівняння чи висновки.

У діяльності дошкільників особливе значення мають тактильні, зорові, нюхові відчуття, емоційне забарвлення взаємодії, елемент новизни і дослідницький інтерес. Саме вирощування рослин створює природне середовище для розвитку цих процесів. Як зазначають вітчизняні і зарубіжні дослідники [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 26; 28; 31], діяльність, пов'язана з доглядом за рослинами, стимулює розвиток сенсорики, уяви, мислення, мовлення, формує екологічну культуру й відповідальність за результати власних дій.

Актуальність проблеми також зумовлюється сучасними викликами, з якими стикається дошкільна освіта України. Воєнний стан, обмеження у доступі до безпечних зовнішніх природних середовищ, зростаючий рівень стресу у дітей дошкільного віку вимагають створення внутрішніх «острівців стабільності» та емоційної підтримки. Спеціально організований природний простір, як доведено науковими дослідженнями [42; 43], має терапевтичний ефект: спостереження за рослинами знижує рівень тривоги, покращує концентрацію, стабілізує емоційний стан та сприяє розвитку саморегуляції.

Однак, попри велику науково-практичну цінність вирощування рослин у системі дошкільної освіти, аналіз педагогічної літератури свідчить про існування низки суперечностей, які зумовлюють актуальність дослідження:

- між зростаючою потребою у формуванні екологічної компетентності дітей дошкільного віку та недостатньою системністю методичного забезпечення цього процесу;
- між високим потенціалом вирощування рослин як засобу пізнавального розвитку та недостатнім рівнем його реалізації у практиці ЗДО;
- між природною допитливістю дітей і недостатнім використанням діяльнісних, дослідницьких методів у роботі вихователя;

- між потребою оновлення педагогічних підходів та частково фрагментарним застосуванням сучасних методичних прийомів (проектної діяльності, ІКТ, ігрових та інтерактивних методів).

Усе це вимагає глибокого теоретичного обґрунтування та практичної розробки методики використання вирощування рослин як інструмента пізнавального розвитку дошкільників, що й зумовило вибір теми дослідження.

В українській педагогіці питання організації природничо-дослідницької діяльності у ЗДО розглядали Л. Крутій, Н. Гавриш, О. Волобуєва, А. Богуш, Н. Якименко та інші науковці, які наголошують на вагомості предметно-розвивального середовища, інтеграції видів діяльності й значенні безпосереднього контакту з природою. У зарубіжній педагогіці важливий внесок зробили Ж. Піаже, Ж. Брунер, які підкреслювали необхідність створення умов для активного пізнання та дослідницької діяльності дитини.

Таким чином, наукові праці як українських, так і зарубіжних авторів підтверджують, що системна діяльність з вирощування рослин є однією з найефективніших форм пізнавального розвитку, проте методика її впровадження в практику ЗДО потребує подальшого узагальнення та вдосконалення.

Об'єкт дослідження – діяльність дітей дошкільного віку в природньому довкіллі.

Предмет дослідження – зміст методики з вирощування рослин у спеціально організованому природному просторі дітьми старшого дошкільного віку

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити зміст методики вирощування рослин як засобу пізнавального розвитку дітей старшого віку.

Завдання дослідження:

- Проаналізувати стан розробленості проблеми в психолого-педагогічній літературі.
- Розкрити сутність понять «пізнавальний розвиток старших дошкільників», «спеціально організований природний простір».
- Охарактеризувати потенціал вирощування рослин як засобу пізнавального розвитку дітей.
- Визначити методичні прийоми організації діяльності з вирощування рослин у ЗДО.
- Розробити та впровадити зміст експериментальної методики з організації вирощування рослин.
- Експериментально перевірити її ефективність у пізнавальному розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Методи дослідження які передбачається застосовувати в роботі: *теоретичні*: аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація психолого-педагогічної літератури та нормативних документів; *емпіричні*: педагогічні спостереження, анкетування вихователів, аналіз дитячих робіт, педагогічний експеримент; *статистичні*: кількісна та якісна обробка експериментальних результатів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що: уперше розроблено й апробовано комплексну методику вирощування рослин у спеціально організованому природному просторі як засобу пізнавального розвитку дошкільників; уточнено зміст і структуру пізнавального розвитку в контексті природничо-дослідницької діяльності; набули подальшого розвитку наукові уявлення про педагогічні умови ефективно організації дослідницько-практичної діяльності дошкільників.

Практичне значення роботи: методика може бути використана вихователями ЗДО, методистами, студентами педагогічних спеціальностей; розроблено модель організації куточка природи з акцентом на дослідницьку

діяльність; створено систему занять, дослідів, щоденників спостережень, які можуть упроваджуватись у будь-якому ЗДО; результати дослідження сприяють удосконаленню екологічної освіти дошкільників.

Апробація результатів дослідження відбувалась на базі Микулинецького дитячого ясла-садок «Веселка» Микулинецької територіальної громади Тернопільської області. Основні положення магістерського дослідження були представлені на наукових заходах та висвітлені у публікаціях: «Особливості екологічного впливу на дітей дошкільного віку» у збірнику *Прогромадський вектор університетської освіти у викликах сьогодення*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 24 квітня 2025 року / за заг. ред. О.А. Голюк. Маріуполь: МДУ, 2025. - С. 117. «Формування екологічної компетентності дошкільників у процесі вирощування рослин» // Магістерські студії психолого-педагогічного факультету Маріупольського державного університету: збірник наукових праць здобувачів ОС Магістр ОП «Дошкільна освіта. Інклюзія», «Початкова освіта», «Фізична культура та спорт», «Практична психологія», «Менеджмент. Управління закладом загальної середньої освіти» / за заг. ред. Л.В. Задорожної-Княгницької. – Вип. 3. – Київ: МДУ, 2025. – С. 41.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (52 найменувань), 3 додатків. Загальний обсяг роботи становить 74 сторінок, обсяг основного тексту – 65 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ВИРОЩУВАННЯ РОСЛИН У КУТОЧКУ ПРИРОДИ ЯК ЗАСІБ ПІЗНАВАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ

1.1. Значення куточка природи у дошкільному закладі

Куточок природи у закладі дошкільної освіти є невід'ємним компонентом розвивального предметно-просторового середовища, що відіграє ключову роль у пізнавальному розвитку дитини [9]. Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти України, освітній напрям «Дитина в природньому довкіллі» передбачає формування у дітей початкових уявлень про природу, розвиток пізнавальних здібностей та екологічної свідомості [1].

У сучасних умовах розвитку дошкільної освіти питання екологічного виховання дітей набуває особливої значущості. Важливо не лише дати дитині знання про природу, а й сформувати емоційно-ціннісне ставлення до неї [14, С.26-44]. Формування у дітей початкових уявлень про довкілля, розвиток спостережливості, екологічної відповідальності та навичок пізнавальної діяльності відбувається вже в дошкільному дитинстві. Однією з ефективних організаційних і методичних форм роботи в дошкільних закладах є створення та використання *спеціально організованих природних просторів* (жива/нежива природа, гербарії, мікроекспозиції, акваріуми, міні-грядки тощо).

Куточок природи в дошкільному закладі — це організований простір для демонстрації та дослідження живих і неживих природних об'єктів, який слугує як постійним ресурсом для спостережень, експериментів та ігор. Теоретично його значення витікає з кількох базових положень:

Підтримка природної допитливості дитини. Дошкільники мають вроджене бажання досліджувати довкілля; спеціально організований природний простір є «міні-лабораторією», де діти отримують можливість спостерігати, ставити гіпотези та робити маленькі експерименти.

Формування екологічної компетентності. Через регулярні спостереження, догляд за рослинами/тваринами та бесіди діти отримують первинні уявлення про взаємозв'язки у природі та відповідальність за живі істоти.

Розвиток сенсорики та когнітивних процесів. Робота з природними матеріалами стимулює сенсорний досвід (тактильні, запахові, візуальні враження), що важливо для мови, мислення та уяви дитини.

Підтримка соціо-емоційного розвитку. Спільні обов'язки щодо догляду, рольові ігри, турбота про живі об'єкти сприяють емпатії і вмінню співпрацювати. Уже на теоретичному рівні ці положення підтримуються сучасними дослідженнями з ранньої освіти, які підкреслюють, що контакт із природою (навколишніми рослинами, живими організмами, натуральними матеріалами) має системний позитивний вплив на різні сфери розвитку дитини.

Спеціально організований природний простір у ЗДО є важливим засобом для розвитку пізнавальної активності дошкільників. Він сприяє формуванню первинних уявлень про об'єкти живої та неживої природи, розширює словниковий запас дітей, активізує спостережливість та увагу [14; 20].

Сучасні зарубіжні публікації, що досліджують «натуральні» середовища навчання (nature-based learning) та вплив природних елементів у дитячих освітніх середовищах, представляють кілька ключових напрямів досліджень. *Систематичні огляди і мета-аналізи.* Оглядовий матеріал свідчить про послідовні позитивні асоціації між перебуванням у природних середовищах (або включенням природних елементів у простір) та поліпшенням фізичного здоров'я, уваги, емоційного благополуччя та соціальних навичок у дітей раннього віку. Зокрема, систематичні огляди підкреслюють, що природа-плей (nature play) сприяє підвищенню рівня активності, зниженню стресу та кращому розвитку моторики. *Емпіричні дослідження дошкільних програм.* Дослідження програм і окремих практик у закладах показують: інтеграція природних матеріалів і доступ до «натуральних» просторів підвищує якість

ігрових взаємодій, стимулює уяву й креативність, а також допомагає в розвитку екологічного мислення. Приклади кейс-досліджень демонструють, як прогресивні програми трансформували інтер'єр і екстер'єр дитячих садків, роблячи їх більш «natureness»-орієнтованими. *Педагогічні підходи й методики.* У публікаціях детально розглядаються методичні принципи організації роботи з природним середовищем: регулярні цикли спостережень, проектна діяльність (за участю дітей), інтеграція куточка природи в тематичні тижні та використання його як ресурсу для міжпредметного навчання (мовленнєвого, математичного, природничого). Деякі автори також підкреслюють важливість залучення сімей у догляд за куточком природи для підтримки сталих екологічних практик. *Психолого-педагогічні результати.* Окремі дослідження вказують на зниження проявів тривожності у дітей, покращення їхньої концентрації та підвищення мотивації до навчання після регулярного контакту з природними матеріалами в межах освітнього простору. Це особливо актуально у контексті потреб підтримки емоційного благополуччя дітей у постстресових або кризових ситуаціях.

Аналіз зарубіжних досліджень підтверджують, що спілкування дітей із природою у ранньому віці сприяє розвитку когнітивних і соціальних навичок, що навіть невеликі «куточки природи» в межах дошкільного приміщення можуть слугувати значущими освітніми ресурсами для розвитку дітей. Прямий контакт із природним середовищем знижує рівень стресу у дітей і формує у них відчуття безпеки. Організація діяльності у природних середовищах сприяє розвитку критичного мислення та креативності .

Інші автори зазначають, що використання природних матеріалів у освітньому процесі підвищує залученість дітей та сприяє формуванню екологічної свідомості [30; 33]. Таким чином, міжнародний досвід свідчить про те, що куточки природи у закладах дошкільної освіти є не лише педагогічним інструментом, а й важливою частиною розвитку особистості.

Сучасні дослідження наголошують, що ефективне функціонування куточка живої природи можливе лише за умови систематичного оновлення його матеріалів, використання інтерактивних методів, інноваційних технологій та поєднання з іншими формами роботи [22; 26]. Доцільним є залучення дітей до догляду за рослинами й тваринами, проведення міні-дослідів, створення колекцій природних матеріалів.

Актуальність використання інноваційних технологій у дошкільній освіті знайшла О. Фунтікова [24,с.155-156]. Авторка зазначає, що освітні програмні комплекси сприяють підвищенню ефективності розвитку дитини та розширюють можливості інтеграції різних освітніх напрямів. Ці положення можуть бути безпосередньо пов'язані з організацією куточка природи у закладі дошкільної освіти, оскільки саме цей елемент освітнього простору надає широкі можливості для поєднання інноваційних методів із практичним природознавчим досвідом, що забезпечує всебічний розвиток дитини та формування екологічної свідомості. Спеціально організований природний простір може стати частиною освітнього програмного комплексу з використанням інноваційних методів: цифрові додатки для спостережень за рослинами; інтерактивні методи дослідження природи; проєктні завдання для дітей.

Зарубіжні практики також демонструють доцільність інтеграції куточка природи з іншими видами діяльності: художньо-естетичною, ігровою, дослідницькою. Це сприяє формуванню міждисциплінарних зв'язків і більш глибокому засвоєнню знань [51,с.402]. На підставі аналізу літератури та практичних рекомендацій можна сформулювати наступні принципи організації та використання куточка природи:

Безпека і гігієна. Вибір рослин і тварин має відповідати санітарним нормативам; необхідна регулярна система догляду й чітко розподілені обов'язки персоналу та дітей (за віком).

Доступність для дітей. Експонати і матеріали повинні бути доступні для огляду й взаємодії — низькі полиці, прозорі контейнери, підписані коробки з матеріалами.

Ротація експонатів і сезонність. Для підтримки інтересу доцільно регулярно оновлювати матеріали, вводити сезонні теми (восени — листя, насіння; навесні — посадка цибулі/квасолі тощо).

Інтеграція в навчальні теми. Куточок природи використовують як ресурс для занять з природознавства, математики (підрахунок, сортування), мовленнєвих вправ (опис, розповіді про спостереження).

Проектна та дослідницька діяльність. Заохочення простих дослідів (спостереження за розвитком рослин, змінами в акваріумі) формує науковий підхід: спостереження — висунення гіпотези — перевірка — висновок.

Залучення сімей та громади. Організація «Днів догляду» чи майстер-класів для батьків підвищує сталість практики й забезпечує додаткові ресурси.

Використання куточка природи у дошкільних закладах дозволяє формувати у дітей не лише знання, а й відповідальне ставлення до довкілля. Науковці підкреслюють, що такий підхід забезпечує цілісність екологічного виховання та його практичну спрямованість [9;14,19].

Приклади занять і діяльностей (методичні приклади). *Спостереження за ростом рослини-* посадити цибулю/горох у прозорі контейнери; щоденні записи висоти, фотографії, побудова простого графіка змін (інтегрує математику і природничі навички). *Міні-лабораторія дощової води* - вибрати дощову та кранову воду, порівняти запах, колір, розчинність (прості експерименти для безпечного рівня). *Колекція листків і гербарій* - сортування за формою, розміром, дослідження «з чого зроблені листки» (сенсорна робота). *Ігрові станції «Природний магазин»* - дитяча торгівля шишками, жолудями, насінням — для розвитку мови та соціальних навичок. Ці приклади адаптовані

до різних вікових груп дошкільників та можуть бути реалізовані з невеликими витратами. Практична реалізація цих принципів підвищує не тільки освітню ефективність, а й соціальну вартість куточка природи як платформи для формування відповідального ставлення до довкілля.

У контексті сучасних викликів (в умовах воєнного стану в Україні, психологічний стрес, обмежений доступ до безпечних відкритих просторів, соціальні зміни) спеціально організований природний простір виступає як локальна, контрольована зона, де діти можуть отримувати стабільний контакт із природою. Дослідження показують, що навіть «малі дозування» природних елементів у приміщенні мають терапевтичний ефект: зниження тривожності, поліпшення саморегуляції, підвищення інтересу до навчання. З огляду на це, спеціально організований природний простір є важливим елементом середовища підтримки дитини.

Отже, аналіз українських та зарубіжних джерел свідчить, що спеціально організований природний простір у ЗДО є унікальним педагогічним інструментом, який поєднує пізнавальні, виховні та розвивальні функції. Його використання сприяє формуванню екологічної культури, критичного мислення та практичних навичок у дітей. Системна організація роботи в куточку природи дозволяє інтегрувати різні види діяльності та створює умови для гармонійного розвитку дошкільників.

1.2. Вирощування рослин як метод пізнавального розвитку дітей

Вирощування рослин у куточку природи є одним із найефективніших методів пізнавального розвитку дошкільників. Цей метод базується на принципах діяльнісного підходу, коли дитина активно взаємодіє з об'єктами пізнання [14]. Прості досліди збуджують у дітей інтерес до явищ і об'єктів природи, дають змогу дивуватися, відчувати себе дослідниками, мислителями. Спрямовують пізнання, дають змогу вдумливо досліджувати, всебічно розглядати, вчать думати, розв'язувати проблемні запитання, розвивати потяг

до пошуків самостійних шляхів пізнання. Викликають бажання милуватися і насолоджуватися природою, відчутти радість від власне зроблених досліджень і висновків.

У сучасних умовах розвитку освіти проблема формування екологічної свідомості та екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку набуває особливого значення. Природничо-орієнтоване навчання є інноваційним напрямом екологічного виховання у дошкільній освіті. Відповідно до концепції сталого розвитку та завдань Базового компоненту дошкільної освіти, екологічне виховання розглядається як невід'ємна складова гармонійного становлення особистості. Саме у дошкільному дитинстві закладаються основи пізнавальної активності, емоційно-ціннісного ставлення до природи, формуються первинні уявлення про взаємозв'язки у навколишньому світі.

З огляду на характер розвитку дітей цього віку — допитливість, емоційність, схильність до наслідування, високу потребу у грі та русі — найбільш ефективними є методи навчання через безпосередню взаємодію з природним середовищем. Особливе місце серед них посідає куточок природи, що реалізується через садівництво, екологічні стежини, природничі експерименти, спостереження та ігрово-дослідницьку діяльність.

Педагогічна практика доводить, що участь дітей у вирощуванні рослин стимулює розвиток когнітивної, емоційної, мовленнєвої, соціальної та фізичної сфер, водночас формуючи екологічно орієнтоване мислення. Головним принципом ознайомлення дітей з довкіллям є безпосереднє дослідження об'єктів і явищ передбачає отримання результатів, які узагальнюються та знаходять відображення у практичній діяльності дітей дошкільного віку. Саме тому пошуково-дослідницька діяльність пронизує всю пізнавальну активність дошкільників, виступаючи її провідним компонентом.

Дослідження можна розглядати як усвідомлений процес здобуття нових знань, що передбачає постановку та розв'язання нової, раніше невідомої проблеми — принаймні на індивідуальному рівні дитини. Участь у дослідницькій діяльності сприяє розширенню уявлень дошкільників про

навколишній світ, формує у них пізнавальну активність і самостійність мислення.

Виходячи з положень сучасної педагогіки раннього дитинства, метод навчання “Вирощування рослин” розглядається як система цілеспрямованих дій, спрямованих на розвиток дитини через ігрові, пізнавальні, експериментальні та трудові форми діяльності. Зміст таких занять базується на принципі єдності дитини з природним середовищем, що дозволяє інтегрувати освітні, розвивальні та виховні завдання.

Згідно з науковими дослідженнями, ефективність освітнього процесу у ранньому віці значною мірою залежить від того, наскільки методи навчання відповідають природним потребам дітей у русі, спілкуванні, експериментуванні та самовираженні. Саме ці принципи лежать в основі садівничої діяльності, що поєднує навчання, працю і гру. Навчання через практику в природі виступає дієвим засобом не лише ознайомлення дітей з природою, але й розвитку у них практичних умінь, комунікативних навичок, пізнавального інтересу та працелюбності. Через посадку, догляд і збір врожаю діти усвідомлюють причинно-наслідкові зв'язки, вчать прогнозувати результати власних дій, аналізувати зміни у довкіллі.

Практична діяльність, пов'язана з доглядом за рослинами (полив, розпушування ґрунту, висівання насіння), розвиває дрібну моторику рук, що безпосередньо впливає на розвиток мозку дитини [15], сприяє розвитку дитини в кількох взаємопов'язаних напрямках:

1. Фізичний розвиток. Регулярна участь у садівничих заходах забезпечує рухову активність, тренує координацію, дрібну та загальну моторику. Практична діяльність на свіжому повітрі позитивно впливає на фізичне самопочуття та зміцнює здоров'я.

2. Когнітивний розвиток. Під час садівництва діти засвоюють елементарні поняття природничого змісту, вчать порівнювати, вимірювати, класифікувати, рахувати. Вони оволодівають новою лексиною, спостерігають сезонні зміни, формують уявлення про екологічні взаємозв'язки.

3. Соціально-емоційна сфера. Спільна робота у саду сприяє вихованню терпіння, наполегливості, взаємопідтримки та колективізму. Діти вчаться відповідальності за власні дії, переживають емоції радості від результату спільної праці.

4. Морально-ціннісний розвиток. Через взаємодію з природою дошкільники усвідомлюють її цінність, формують позитивне ставлення до всього живого, розуміння необхідності охорони довкілля.

5. Сімейний контекст. Діти переносять набуті знання та вміння у домашнє середовище, долучаючи батьків до природничих занять — спільного читання, малювання, догляду за домашніми рослинами. Це сприяє зміцненню сімейних стосунків та формуванню екологічної культури в родині.

Одним із ефективних засобів формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку є екологічний маршрут (екологічна стежина). Він являє собою тематичний шлях, що дозволяє безпосередньо спостерігати об'єкти живої та неживої природи, досліджувати характерні природні явища, а також ознайомлюватися з наслідками людського впливу на довкілля.

Екологічна стежина - це розширене уявлення дітей про навколишній світ, формування у них системного бачення екологічних процесів і виховання відповідального ставлення до природи. Кожна зона маршруту має пізнавальну й виховну функцію: демонструє певну екологічну проблему, природне явище або об'єкт для спостереження. Така форма роботи дозволяє поєднати навчання, дослідження, гру та відпочинок, що відповідає віковим особливостям дітей. У процесі проходження екологічної стежини вихователь організовує спостереження, ставить запитання, пропонує практичні завдання, що спонукають до пошуку відповідей. Це створює умови для розвитку дослідницької поведінки та формування елементів екологічного мислення.

Особливе значення має можливість проведення експериментів. Наприклад, дослід «Що буде, якщо не поливати рослину?» дозволяє дітям засвоїти причинно-наслідкові зв'язки. Такі експерименти формують основи наукового мислення, здатність висувати гіпотези та перевіряти їх на практиці.

Вихователь може інтегрувати завдання з різних освітніх галузей:

Математика: рахунок насіння, вимірювання висоти рослин, ведення календаря поливу.

Мовлення: складання розповідей про рослини, вивчення нових слів, опис спостережень.

Образотворче мистецтво: малювання рослин на різних стадіях розвитку, створення гербаріїв.

Музичне мистецтво: слухання звуків природи, співання пісень про рослини.

Дослідження показують, що інтегрований підхід до вирощування рослин підвищує ефективність навчання на 45% порівняно з традиційними методами.

Важливим аспектом є розвиток емоційної сфери дитини. Спостерігаючи за появою перших паростків, цвітінням рослин, діти переживають радість, здивування, захоплення, що сприяє формуванню позитивного емоційного ставлення до природи.

Вирощування рослин також розвиває уяву та творчість дітей. Вони можуть фантазувати про те, як виглядатиме рослина через місяць, придумувати їй імена, створювати казки про свої рослини.

Метод вирощування рослин сприяє формуванню початкових екологічних знань. Діти на практиці засвоюють поняття про потреби рослин (світло, тепло, вода, повітря), їх пристосування до умов існування, взаємозв'язки в природі.

Участь дошкільників у дослідницько-практичній діяльності з вирощування рослин забезпечує розвиток усіх основних сфер особистості: когнітивної, емоційно-ціннісної, соціальної, моральної та фізичної. Завдяки такій діяльності діти набувають елементарних природничих знань, формують уявлення про взаємозв'язки в природі, вчать аналізувати, порівнювати, робити висновки, що сприяє розвитку логічного мислення та пізнавальної активності.

Отримані результати засвідчують, що «спеціально організований природний простір» та «вирощування рослин» є дієвими засобами формування екологічної компетентності дітей дошкільного віку. Вони забезпечують

реалізацію природної потреби дитини у пізнанні, спостереженні та експериментуванні, створюють умови для всебічного розвитку особистості.

Такі форми діяльності формують у дошкільників позитивне емоційне ставлення до природи, розуміння її цінності, розвивають навички екологічно доцільної поведінки та сприяють становленню активної життєвої позиції. Отже, навчання у природному середовищі має розглядатися як провідний напрям сучасної дошкільної освіти, що забезпечує гармонійний розвиток дитини в єдності з природою та суспільством.

1.3. Методичні прийоми організації роботи

Методичні прийоми це система педагогічно обґрунтованих дій, засобів і способів впливу, які використовує вихователь для забезпечення ефективного засвоєння знань, розвитку умінь і виховання дітей дошкільного віку. Конкретні способи, за допомогою яких педагог організовує дитячу активність і сприяє засвоєнню нових знань.

За визначенням української дослідниці О. Кононко, методичні прийоми — це «засоби реалізації змісту педагогічного процесу, які спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності дітей та забезпечення ефективної взаємодії дорослого і дитини»[12, с. 109].

Є різні засоби (форми, методи, прийоми) ознайомлення дітей з природою, їх вибір залежить від освітньо-виховних завдань, змісту програмного матеріалу і вікових особливостей дітей. Основними принципами, які визначають засоби здійснення поставлених завдань, є єдність виховання і навчання, наочність і активність у пізнанні дітей і ведуча роль вихователя. Керуючи процесом пізнання природи і набуття дітьми різних навичок і умінь, вихователь застосовує різноманітні методи і прийоми. Слід віддати перевагу тим методам і прийомам, які забезпечують безпосереднє сприйняття дітьми природи і активне оволодіння навичками. До таких методів належить: спостереження, експеримент, праця, ігри. Поряд з цим, широко застосовуються методи,

засновані на слові вихователя, - розповідь, читання художніх творів, бесіди, під час яких демонструються натуральні об'єкти чи їх зображення. Методи і прийоми, які використовує в роботі педагог, поєднуються. Наприклад, спостереження - з бесідою, розповідь вихователя - з читанням художнього твору, експеримент - з працею. Застосовуючи той чи інший метод, вихователь використовує багато різних прийомів. Так, наприклад, при проведенні бесіди в поєднанні зі спостереженням вихователь «наближує» об'єкт до дітей, порівнює його з уже відомим, вводить елементи гри, вживає прислів'я, приказки. Ті самі прийоми можна використовувати у різних методах. Наприклад, порівняння застосовується під час спостережень, у дидактичних іграх, у бесіді, ігрові прийоми - при спостереженнях, у бесідах; показ, пояснення - при прищепленні трудових навичок, проведенні дослідів.

Різноманітність і ефективність методів і прийомів у роботі вихователя характеризує його майстерність. Вибір методів і прийомів визначається змістом програми і залежить від природного оточення закладу дошкільної освіти, місця і об'єкта спостереження, а також від віку дітей і набутого ними досвіду. У групах раннього і молодшого дошкільного віку особливе значення мають чуттєві сприйняття дітей. Тому основним методом тут буде спостереження. Дидактична гра, показ картин, іграшок відіграють велику роль у пізнанні дітьми природи. Враховуючи конкретність мислення і невеликий досвід у дітей середньої групи, ознайомлення з природою слід більше унаочнювати. Для уточнення і закріплення утворюваних уявлень широко використовуються дидактичні ігри з природними предметами (листя, овочами, фруктами) чи їхніми зображеннями на малюнках, невеликі бесіди. Ознайомлення дітей старшої групи з природою проводиться в основному за допомогою спостереження під час екскурсій, прогулянок, ігор і праці. У цій групі велике місце відводиться бесідам, розповідям вихователя з використанням картин, кінофільмів, читання художньої літератури. Праця в кутку природи проводиться щоденно в години, призначені для праці. Ця робота поєднується зі спостереженням і сприяє набуванню дітьми знань про

рослини і тварини, удосконаленню їхніх трудових навичок і умінь, вихованню любові до праці. Діти спостерігають за рослинами і тваринами, звикають бережливо ставитися до них, оволодівають елементарними трудовими навичками, привчаються працювати разом з дорослими, один з одним, а потім і самотійно.

Організація праці дітей залежить від їхнього віку. Діти першої молодшої групи лише спостерігають за тим, як вихователь доглядає за рослинами, а в другій молодшій групі вони вже самі беруть участь у цій роботі. У середній групі усі діти виконують окремі доручення вихователя. У старших групах їх виконують чергові під наглядом вихователя. Періодично можна залучати до праці в куточку природи усіх дітей. Таким чином, через зміст праці у природі, скажімо, під час вирощування красивих квітів, задовільняються естетичні потреби дітей. Організація трудового процесу відповідно до вимог культури і естетики, використання результатів праці для задоволення практичних потреб і радісних естетичних емоцій дає змогу педагогам ефективно здійснювати естетичне виховання дітей. Ефективність використання куточка природи як засобу пізнавального розвитку дошкільників залежить від правильної організації роботи та застосування різноманітних методичних прийомів [31].

Організація діяльності дошкільників із вирощування рослин у куточку природи потребує системного підходу, який поєднує пізнавальні та емоційно-ціннісні аспекти розвитку дитини. У педагогічній теорії й практиці методичні прийоми, що застосовуються в такій діяльності, спрямовані на розвиток спостережливості, відповідальності, естетичного смаку й бережного ставлення до природи [44].

Щоденні спостереження. *Спостереження* — це цілеспрямоване, планомірне сприймання об'єктів і явищ навколишнього світу з метою виявлення їхніх властивостей, зв'язків і змін. Наукове визначення поняття подано в роботі американської дослідниці Nancy Charlesworth, яка розглядає спостереження як основу емпіричного пізнання в дитинстві.

У педагогічній практиці дошкільного закладу щоденні спостереження реалізуються через ведення «щоденника рослин», у якому діти фіксують зміни в розвитку рослини у вигляді коротких записів, малюнків або фотографій. Така діяльність формує у дітей уміння помічати закономірності росту, розвиває мислення та спостережливість [44].

Ведення спостережень можна здійснювати індивідуально або колективно, що також сприяє формуванню комунікативних навичок. *Методика впровадження (покроково)*. Кожна дитина /група отримує власну рослину або контейнер. Ведеться «щоденник» у простій формі: дата — замальовка/фото — короткий опис (висота, кількість листків, стан ґрунту, вологість, місце розташування).

Для молодших дошкільників (3-4 роки):

- малюнки-пиктограми (сонечко - сонячно, хмарка - похмуро);
- фотографії рослин на різних стадіях розвитку;
- прості символи для позначення дій (краплинка - полив, лійка - догляд).

Для середніх дошкільників (4-5 років):

- комбінування малюнків з простими підписами;
- використання календаря спостережень з кольоровими позначками;
- складання простих схем росту рослин.

Для старших дошкільників (5-6 років):

- ведення детального щоденника з описом спостережень;
- фіксування результатів вимірювання висоти рослин;
- створення графіків росту та розвитку.

Щотижня діти порівнюють записи, роблять прості графіки змін (висота/дата). Наприкінці циклу (тиждень/місяць) робиться усний звіт. Рефлексія: діти конструюють висновки, формулюють запитання для подальших спостережень. Очікувані результати: підвищення здатності до структурованого спостереження; формування навички запису й інтерпретації емпіричних даних; зростання інтересу до біологічних процесів.

Систематичні спостереження є основою пізнавальної діяльності дітей у куточку природи [15]. Дослідження показують, що систематичне ведення щоденника спостережень підвищує пізнавальну активність дітей на 40% [3].

Елементарні досліди — це доступна для дітей дошкільного віку форма пізнавально-дослідницької діяльності, що передбачає виконання простих експериментальних дій із об'єктами природи з метою виявлення властивостей, залежностей і закономірностей природних явищ.

У науковій педагогічній літературі підкреслюється, що елементарний дослід — це не лише спосіб ознайомлення дитини з природою, а й метод формування мислення, розвитку логічних операцій порівняння, аналізу, узагальнення, а також формування вмінь спостерігати, робити висновки і пояснювати результати власних дій [5].

Як зазначає Ж. Піаже, пізнавальний розвиток дитини відбувається через активне маніпулювання предметами та перевірку власних припущень у процесі експерименту. Отже, навіть найпростіші досліди з водою, ґрунтом, насінням чи світлом сприяють формуванню основ наукового мислення [42].

На думку Ж. Bruner, експериментальна діяльність є базовою формою відкриття знань у дітей, оскільки забезпечує перехід від наочно-дійового до образного мислення. Саме тому у програмах дошкільної освіти такі досліди мають проводитися систематично, у логічній послідовності — від спостереження до практичного висновку [27].

В українських дослідженнях підкреслюється, що елементарні досліди з природними об'єктами сприяють формуванню екологічної компетентності дошкільників, вихованню відповідального ставлення до природи. Під час проведення таких дослідів вихователь не лише організовує процес, а й спрямовує дитину на усвідомлення результатів, стимулює самостійні висновки [5].

Таким чином, елементарні досліди у ЗДО — це педагогічно доцільна форма експериментально-дослідницької діяльності, яка поєднує сенсорний, практичний і пізнавальний досвід дитини, формує інтерес до природи та сприяє розвитку логічного мислення.

Експериментальна діяльність у куточку природи розвиває дослідницькі навички дітей та формує наукове мислення [8]. Основні види дослідів:

Вплив світла на ріст рослин:

- розміщення однакових рослин у світлому та темному місці;
- спостереження за різницею в рості та розвитку;
- фіксування результатів у щоденнику спостережень.

Вплив води на розвиток рослин:

- полив одних рослин регулярно, інших - рідко;
- порівняння стану рослин через певний період;
- висновки про значення води для життя рослин.

Вплив тепла на проростання насіння:

- пророщування насіння при різних температурах;
- спостереження за швидкістю появи паростків;
- встановлення оптимальних умов для проростання.

Такі дослідження формують у дітей здатність до аналізу, порівняння, узагальнення.

Догляд у чергуванні — це організаційно-педагогічний прийом, який передбачає залучення дітей до систематичного виконання трудових обов'язків у певній послідовності (черзі), з метою формування відповідальності, самостійності, дисциплінованості та дбайливого ставлення до природи.

Згідно з підходом Н. Гавриш, чергування — це форма колективної трудової діяльності дітей, у процесі якої вони виконують конкретні завдання, що мають суспільно корисний характер (наприклад, догляд за рослинами, прибирання робочого місця, допомога вихователю). Догляд у чергуванні в природничому куточку передбачає, що діти по черзі виконують такі дії: полив рослин; розпушування ґрунту; протирання листків від пилу; висівання насіння; спостереження за змінами у рості та фіксація результатів у «щоденнику природи» [6].

Як зазначає Л. Крутій, така діяльність сприяє формуванню практичних умінь, уміння планувати послідовність дій, а також виховує почуття обов'язку перед колективом. Догляд у чергуванні — це не лише трудовий процес, а й виховний засіб, який забезпечує формування соціальних і морально-вольових якостей, розвиває працелюбність, акуратність і послідовність у діях [17].

Організація чергувань у куточку природи має не лише практичну, а й виховну мету. Вона сприяє розвитку почуття відповідальності, самостійності, послідовності дій. Як зазначає R. Pianta, досвід регулярного догляду за живими об'єктами формує у дітей здатність до співпереживання та турботи, що є складовою соціально-емоційного розвитку [43]. Організація чергувань у куточку природи виховує відповідальність та формує трудові навички [41]. Система чергувань передбачає:

Для молодших дошкільників:

- спільний догляд з вихователем;
- виконання простих дій (полив під керівництвом);
- тривалість чергування - 1-2 дні.

Для середніх дошкільників:

- самостійне виконання 2-3 операцій;
- чергування парами;
- тривалість - 2-3 дні.

Для старших дошкільників:

- повний цикл догляду за рослинами;
- планування роботи на тиждень;
- ведення записів про виконану роботу.

Дослідження підтверджують, що система чергувань підвищує рівень відповідальності дітей на 35% [37].

Використання художнього слова — це методичний прийом, спрямований на формування у дітей емоційно-ціннісного ставлення до природи засобами літературного слова: віршів, казок, оповідань, загадок, прислів'їв, пісень.

Згідно з позицією О. Сухомлинського, слово — це наймогутніший засіб виховання, що здатний пробуджувати в дитині глибокі почуття любові до природи, доброти, милосердя [22]. У його педагогічній концепції слово виступає морально-емоційним стимулом, який допомагає дітям не лише пізнавати, а й переживати красу світу, К. Ушинський наголошував, що художнє слово є невід'ємним елементом навчання, оскільки воно збагачує уяву, розвиває мовлення, мислення і формує у дітей образне сприймання дійсності [23]. Через вірші, казки, оповідання дитина легше засвоює природні явища та закономірності, ніж через сухі пояснення дорослого. У сучасних дослідженнях Т. Коломієць підкреслюється, що художнє слово виконує важливу когнітивно-

емоційну функцію — воно активізує асоціативне мислення, допомагає інтегрувати знання про природу з власним досвідом, стимулює мовленнєву активність [11].

Використання художнього слова у природничому вихованні включає такі форми: знайомство з віршами, казками, загадками про природу; інсценування творів (наприклад, «Квітка-семицвітка», «Як їжачок яблуко шукав»); створення власних міні-казок або описів природи; підбір прислів'їв і приказок відповідно до теми спостереження. Вірші про природу сприяють запам'ятовуванню інформації та формують естетичні почуття, казки про рослини розвивають уяву та творче мислення, загадки стимулюють логічне мислення та спостережливість, прислів'я та приказки передають народну мудрість про природу.

Художнє слово виконує розвивальну функцію — воно є “зоною найближчого розвитку” для дитини, адже через метафору, уяву й художній образ діти поступово переходять від емоційного до логічного розуміння явищ природи. Використання художнього слова у роботі з дошкільниками виступає важливим засобом інтеграції інтелектуального, мовленнєвого та емоційного розвитку, формує основи естетичного та екологічного світогляду. Інтеграція художньої літератури збагачує емоційний досвід дітей та розвиває мовлення.

Ігрові методи — це система педагогічних прийомів, що використовують ігрову діяльність як провідний вид активності дитини для досягнення освітніх і виховних цілей. У контексті природничої освіти в закладах дошкільної освіти (ЗДО) вони забезпечують формування пізнавального інтересу, розвиток спостережливості, мислення та вміння застосовувати знання у практичних ситуаціях.

Згідно з теорією розвитку дитини Л. Виготського, гра є «провідною діяльністю дошкільного віку», у процесі якої дитина засвоює соціальні норми поведінки, розвиває мовлення, мислення, уяву [52]. Саме через гру

відбувається перехід від наочно-дійового до символічного мислення, Ж. Піаже вважав гру формою активного експериментування, де дитина моделює реальні життєві ситуації, тому ігрові методи сприяють розвитку логічного мислення, креативності та самостійності [42]. У працях О. Кононко підкреслюється, що використання ігрових методів у природничому вихованні має величезне значення, адже саме в ігрових ситуаціях діти проявляють допитливість, самостійно шукають відповіді на запитання, спостерігають, порівнюють, роблять висновки [13].

Ігрові методи поділяються на кілька основних груп: *дидактичні ігри* (наприклад, «Хто швидше знайде таку саму рослину?», «Чим схожі й чим відрізняються дерева?»); *рольові ігри* («Ми садівники», «Маленькі дослідники»); *рухливі ігри з природничим змістом* («Збери листочки», «Хто живе в лісі?»); *інтелектуальні ігри* («Впізнай за описом», «Загадки природи»).

Гра виступає засобом відкриття знань: дитина засвоює нову інформацію не через пояснення дорослого, а через активну участь і позитивні емоції. У педагогічній практиці ігрові методи виконують такі функції: *навчальну* — допомагають засвоїти знання про природу в доступній формі; *розвивальну* — розвивають мислення, мовлення, уяву, пам'ять; *виховну* — формують працелюбність, колективізм, відповідальність; *мотиваційну* — підтримують інтерес до пізнання природних явищ.

Ігрові методи виступають ефективним засобом інтеграції навчальної, виховної та розвивальної діяльності, створюючи умови для активного, емоційно насиченого засвоєння знань про навколишній світ.

Інформаційно-комунікаційні технології в освітньому процесі закладу дошкільної освіти — це методичний прийом, що забезпечує інтерактивну взаємодію дітей з навчальним матеріалом, сприяє розвитку пізнавальної активності, мислення та мовлення, а також інтеграції традиційних і сучасних форм пізнання навколишнього світу [10].

Цифрові освітні технології у ранньому дитинстві мають величезний потенціал для розвитку мислення, оскільки дитина не просто споживає інформацію, а створює власні «інтелектуальні моделі світу» через взаємодію з цифровими об'єктами. У сучасній педагогічній науці доведено, що використання цифрових ресурсів сприяє інтенсифікації пізнавальної діяльності дітей, розвиває їхню допитливість, увагу, пам'ять, мислення та мовлення. Інформаційно-технологічні засоби навчання не замінюють традиційних методів, а доповнюють їх, роблячи навчання більш динамічним, інтерактивним і візуально привабливим. Використання технологій цифрової освіти у роботі з куточком природи відповідає сучасним вимогам освіти: основні напрями використання: віртуальні екскурсії та відеоспостереження за об'єктами природи (наприклад, «життя акваріумних рибок» або «вирощування насіння у теплиці»); мультимедійні презентації та інтерактивні вправи, що допомагають закріпити знання про рослини, тварин, природні явища; освітні ігри на планшетах і комп'ютерах, які розвивають логіку, пам'ять і класифікаційні навички; створення «цифрового щоденника спостережень», де фіксуються фото, короткі відео та коментарі дітей.

На думку О. Коваль, впровадження технології інформаційного та комунікаційного забезпечення освітнього процесу у дошкільну освіту повинно базуватися на принципах доступності, доцільності та інтеграції, тобто технології мають бути не самоціллю, а природним продовженням пізнавальної діяльності дітей [10]. М. Верс підкреслює, що цифрові інструменти мають виховний потенціал: вони розвивають навички комунікації, колективної взаємодії та емоційного інтелекту, якщо використовуються у спільній діяльності дітей під керівництвом педагога [26].

Інформаційно-комунікаційний простір освіт у ЗДО — це сучасний методичний прийом, який сприяє підвищенню пізнавальної активності, стимулює розвиток критичного та візуального мислення, розширює уявлення

дітей про світ природи, робить процес навчання емоційно привабливим і доступними.

Проектна діяльність у закладі дошкільної освіти (ЗДО) це методичний прийом, що забезпечує інтеграцію знань і діяльності дитини через самостійне або колективне розв'язання практичних завдань, сприяє розвитку пізнавальної активності, творчості та соціальної взаємодії. Проектна діяльність забезпечує перехід від пасивного засвоєння знань до активного їх конструювання, формує в дітей уміння планувати, аналізувати, оцінювати результати власної праці.

У сучасних педагогічних дослідженнях [4; 5; 6; 10; 12; 17; 43; 44] наголошується, що проектна діяльність у дошкільному віці має розвивальний характер, оскільки передбачає включення дитини в реальні або змодельовані життєві ситуації, що стимулюють її пізнавальну ініціативу, комунікативність і відповідальність.

Проектна діяльність у ЗДО може здійснюватися в різних формах: *дослідницькі проекти* (наприклад, «Як росте наша квасоля?», «Які птахи зимують у нашому місті?»); *творчі проекти* (створення колажів, макетів, екологічних казок); *інформаційні проекти* (підготовка міні-презентацій, фотоальбомів «Наш куточок природи»); *соціальні або екологічні проекти* (участь у прибиранні території, висаджуванні дерев).

За визначенням L. Katz, проект — це «детальне дослідження певної теми, цікавої дітям», у ході якого вони активно залучаються до планування, спостереження, збору даних і творчої презентації результатів [38, с. 76].

Українські науковці К. Крутій, Н. Гавриш, підкреслюють, що проектна діяльність у дошкільній освіті сприяє інтеграції різних видів діяльності — ігрової, пізнавальної, трудової, художньо-продуктивної, а також розвиває у дітей критичне мислення, комунікативні навички та елементи саморефлексії [18; 7].

Проведення проєктів у ЗДО відбувається у кілька етапів: *визначення теми та мети* (вибір проблеми, цікавої дітям); *планування діяльності* (разом із вихователем діти визначають, що потрібно дізнатися, які матеріали підготувати); *практична реалізація* (спостереження, досліди, опитування, творчі завдання); *презентація результатів* (виставка, розповідь, спільна гра); *рефлексія* (*обговорення результатів і власних вражень*). Проєктна діяльність виступає ефективним методичним прийомом, який забезпечує цілісність освітнього процесу, розвиває пізнавальну, комунікативну та соціальну компетентності дітей, формує у них позитивне ставлення до пізнання і самостійності.

1.4. Педагогічні умови ефективності

Ефективність організації пізнавальної діяльності дошкільників у значній мірі залежить від створення відповідних педагогічних умов, які забезпечують цілісність, системність і результативність освітнього процесу.

Як зазначає К. Крутій педагогічні умови ефективності організації пізнавальної діяльності в ЗДО — це система цілеспрямованих впливів, що забезпечують розвиток пізнавальної активності, самостійності та творчості дітей через інтеграцію діяльностей, партнерську взаємодію та створення розвивального середовища [15]. Розвиток дитини здійснюється у процесі активної взаємодії з дорослими та однолітками, а ефективне навчання можливе лише тоді, коли воно спрямоване у «зону найближчого розвитку».

На думку Н. Гавриш, педагогічні умови — це сукупність спеціально організованих впливів, засобів, методів і форм роботи, спрямованих на досягнення певного педагогічного результату. Вони формують освітнє середовище, у якому дитина може виявити свою природну допитливість, ініціативу, здатність до співпраці [8].

Вітчизняні науковці [3; 15] виділяють кілька провідних педагогічних умов ефективної організації роботи у ЗДО:

1. *Стимулювання пізнавальної активності дітей* через застосування методів дослідження, експериментування, спостережень, ігор-дослідів.
2. *Інтеграція видів діяльності* (пізнавальної, художньої, ігрової, трудової), що забезпечує цілісний розвиток дитини.
3. *Партнерська взаємодія педагога і дитини*, заснована на повазі, підтримці, співпраці та визнанні права дитини на власну думку.
4. *Розвивальне предметно-просторове середовище*, що забезпечує доступність матеріалів для самостійної діяльності, змінність об'єктів спостереження, наочність і естетику.
5. *Використання сучасних методичних прийомів* проєктної діяльності, інформаційно-комунікаційних технологій, ігрових та художніх методів.
6. *Співпраця з родиною* як умова наступності та підтримки освітніх ініціатив у домашньому середовищі.

Ефективні педагогічні умови неможливі без професійної компетентності вихователя, його готовності до інновацій, здатності до рефлексії власної педагогічної діяльності та постійного самовдосконалення. Педагогічні умови ефективності передбачають цілеспрямоване створення середовища, у якому дитина має можливість проявити себе як активний суб'єкт пізнання, а педагог виступає організатором, фасилітатором і партнером у спільному навчанні.

Ефективність використання куточка природи як засобу пізнавального розвитку дошкільників залежить від створення відповідних педагогічних умов [37].

Організація освітнього процесу в закладі дошкільної освіти потребує дотримання принципів систематичності та послідовності, які є методологічною основою цілеспрямованого і результативного розвитку дитини. Ці принципи забезпечують логічний зв'язок між усіма етапами навчально-виховної

діяльності, сприяють формуванню у дітей стійких знань, умінь і навичок, а також забезпечують їхній поступовий перехід від простого до складного.

У сучасній педагогічній науці поняття систематичності визначається як організованість освітнього процесу, що передбачає логічну послідовність, плановість і регулярність діяльності педагога та дітей. Послідовність, своєю чергою, розуміється як поступове ускладнення змісту, завдань і методів освітньої діяльності відповідно до вікових можливостей дитини.

Системність навчання сприяє формуванню у дітей когнітивних структур, які дозволяють узагальнювати досвід, бачити взаємозв'язки між явищами, застосовувати набуті знання у нових ситуаціях. Він підкреслював, що ефективне навчання має циклічний характер: нова інформація завжди спирається на вже сформовані уявлення.

Практична реалізація принципів систематичності й послідовності у ЗДО передбачає:

1. Планомірність освітньої роботи, чітке визначення коротко- та довгострокових завдань.
2. Наступність між усіма етапами пізнавальної діяльності — спостереження, експеримент, узагальнення результатів.
3. Поступове ускладнення змісту діяльності — від простих форм спостереження чи гри до елементарного аналізу, порівняння, висновків.
4. Системне повторення — закріплення знань через практичну діяльність, художнє слово, ігрові методи, інформаційні технології.
5. Взаємозв'язок між видами діяльності — щоб нові знання органічно поєднувалися з уже набутими навичками.

Систематичність і послідовність є не лише дидактичними, а й психологічними умовами розвитку, оскільки забезпечують дитині передбачуваність, стабільність, почуття успіху та безпеки. Такі умови

сприяють формуванню впевненості, самоконтролю й пізнавальної мотивації. Дослідження показують, що порушення систематичності знижує ефективність навчання на 30% [41].

Одним із важливих принципів організації пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку є поєднання практичної діяльності з бесідами та спостереженнями, що забезпечує цілісний розвиток пізнавальних процесів, мислення, мовлення та уявлень про навколишній світ. Навчання має ґрунтуватися на досвіді дитини: лише діяльність, у якій дитина *діє, спостерігає, аналізує і робить висновки*, стає справді розвивальною. Поєднання дії, мовлення й мислення — це природний механізм формування знань, характерний для раннього віку.

Поєднання практичної діяльності з бесідами та спостереженнями це методичний прийом, спрямований на інтеграцію пізнавальної, мовленнєвої та дослідницької активності дітей, який забезпечує формування цілісних знань про навколишній світ і розвиток елементів критичного мислення.

Практична діяльність у ЗДО охоплює догляд за рослинами і тваринами, досліди з водою, ґрунтом, світлом, ручну працю, виготовлення природних композицій тощо. Її ефективність підвищується, коли педагог супроводжує дії дітей бесідами — постановкою запитань, стимулюванням порівнянь, узагальнень, висновків. У процесі бесіди дитина не лише відтворює знання, а й навчається логічно мислити, доводити, робити висновки.

Поєднання практичної діяльності з бесідами та спостереженнями створює умови для: *сенсорного пізнання* — діти безпосередньо взаємодіють з об'єктами природи; *мовленнєвого розвитку* — через діалог, уточнення понять, формування зв'язного мовлення; *інтелектуального розвитку* — формування причинно-наслідкових зв'язків, узагальнень, порівнянь; *емоційно-ціннісного ставлення до природи* — через обговорення власних почуттів, естетичних вражень.

К. Крутій наголошує, що саме інтеграція спостережень, бесід і практичних дій є основою формування в дітей цілісної картини світу, адже дозволяє не лише побачити об'єкт, а й осмислити його властивості через діяльність і слово [16].

Інтеграція різних видів діяльності забезпечує всебічний розвиток дитини [45]. *Практична діяльність включає:* безпосередній догляд за рослинами; проведення елементарних дослідів; посадку та пересадження рослин; підготовку ґрунту та інвентарю. *Спостереження передбачають:* щоденне спостереження за станом рослин; фіксацію змін у щоденнику; порівняння різних рослин; виявлення закономірностей розвитку. *Бесіди сприяють:* узагальненню отриманих знань; розвитку мовлення дітей; формуванню понять; встановленню причинно-наслідкових зв'язків. Оптимальне співвідношення різних видів діяльності: практична - 40%, спостереження - 35%, бесіди - 25% [46].

Поєднання практичної діяльності з бесідами та спостереженнями у ЗДО забезпечує розвиток пізнавальних, комунікативних і дослідницьких компетентностей, формує основи наукового світогляду, розвиває мовлення, мислення і самостійність дитини.

Одним із ключових принципів сучасної дошкільної педагогіки є врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей у процесі організації освітнього середовища. Цей принцип передбачає гнучку адаптацію змісту, форм і методів роботи відповідно до пізнавальних можливостей, інтересів, темпу розвитку й соціального досвіду кожної дитини.

Врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей у ЗДО це цілеспрямована діяльність педагога, спрямована на адаптацію освітнього процесу до психофізіологічних, емоційних і когнітивних характеристик дитини з метою оптимізації її розвитку, пізнавальної активності та творчої самореалізації [35; 53].

Як зазначав Р. Spataro., М. Morelli et al. навчання має будуватися у «зоні найближчого розвитку», де освітня діяльність не лише відповідає актуальним можливостям дитини, а й стимулює її перехід на новий рівень розвитку. Розвиток виконавчих функцій та когнітивних навичок дошкільників суттєво залежить від емоційної підтримки й адекватного педагогічного супроводу [48]. Диференційований підхід є обов'язковою умовою ефективності роботи [47]:

Вікові особливості:

Молодший дошкільний вік (3-4 роки):

- короткочасні спостереження (5-7 хвилин);
- прості операції догляду під керівництвом;
- емоційне сприймання рослин;
- використання ігрових прийомів.

Середній дошкільний вік (4-5 років):

- спостереження тривалістю 10-12 хвилин;
- самостійне виконання 2-3 операцій;
- початки логічного мислення;
- простий аналіз спостережень.

Старший дошкільний вік (5-6 років):

- тривалі спостереження (15-20 хвилин);
- повний цикл догляду за рослинами;
- встановлення складних зв'язків;
- планування діяльності.

Індивідуальні особливості:

- темперамент дитини;
- рівень розвитку пізнавальних процесів;

- домашній досвід спілкування з природою;
- особливі освітні потреби.

За результатами дослідження А. Grenell, J. Ernst & S. Carlson, у якому доведено, що індивідуальні відмінності у когнітивних здібностях суттєво впливають на успішність дітей у дослідницькому навчанні, зокрема у сприйнятті природничих явищ [35].

Створення емоційно позитивного середовища є важливою складовою якісного освітнього процесу в закладі дошкільної освіти (ЗДО), адже саме емоційний комфорт забезпечує відчуття безпеки, довіри й психологічного благополуччя дитини. Згідно з концепцією емоційно безпечного навчання, яку розвивають сучасні зарубіжні дослідники, ефективність пізнавальної діяльності дітей значною мірою залежить від позитивного емоційного фону групи [30; 39].

Науковці виділяють такі педагогічні умови формування позитивного емоційного клімату в ЗДО:

1. Емпатійне спілкування — створення атмосфери довіри, використання доброзичливих інтонацій, підтримка ініціативи дитини.
2. Емоційно насичені методи роботи — використання художнього слова, музики, творчих ігор, які сприяють вираженню емоцій.
3. Позитивна дисципліна — відмова від покарань і заміна їх на підтримку, пояснення, позитивне підкріплення.
4. Формування почуття спільності — організація спільних дій, чергувань, колективних ігор, що розвивають навички взаємодії.
5. Естетично комфортне середовище — створення затишного простору з урахуванням кольорової гами, природного освітлення, куточків емоційного відпочинку..

Українські дослідники зазначають, що в умовах війни та соціальної нестабільності питання емоційного благополуччя дитини набуває особливої актуальності [2]. Емоційно позитивне середовище виступає не лише педагогічним, а й психотерапевтичним ресурсом, який допомагає дитині подолати тривогу, страхи й стрес. Позитивна емоційна атмосфера є необхідною умовою ефективного навчання [49]:

Радість від результатів власної праці:

- святкування "народження" нових паростків;
- фотографування дітей з вирощеними рослинами;
- організація виставок дитячих робіт;
- публічне визнання успіхів кожної дитини.

Підтримка ініціативи дітей:

- заохочення власних спостережень;
- підтримка дитячих ідей та пропозицій;
- надання можливості для творчого самовираження;
- створення ситуацій успіху для кожної дитини.

Формування почуття причетності:

- присвоєння рослинам імен, запропонованих дітьми;
- створення «паспортів» рослин з дитячими малюнками;
- організація персональних «грядок» для кожної дитини;
- ведення групової «Книги рекордів» куточка природи.

Позитивний емоційний фон підвищує ефективність навчання на 55% [51].

Успішність роботи значною мірою залежить від професійної компетентності педагога. За визначенням OECD (Organisation for Economic Co-

operation and Development), педагогічна компетентність це здатність учителя або вихователя забезпечити розвиток дитини через інтеграцію знань, педагогічних технологій, рефлексії та етичної відповідальності [40]. Вона включає когнітивний (знання і розуміння освітнього процесу), операційно-діяльнісний (уміння реалізовувати педагогічні завдання), та особистісно-мотиваційний (ціннісні орієнтири, педагогічну етику, емпатію) компоненти (European Commission) [33].

У контексті дошкільної освіти професійна компетентність вихователя передбачає: психолого-педагогічну обізнаність — знання вікових особливостей дітей, закономірностей розвитку, механізмів навчання й виховання; методичну майстерність — уміння планувати, організовувати, диференціювати освітній процес з урахуванням індивідуальних потреб дітей; комунікативну культуру — здатність налагоджувати партнерські стосунки з дітьми, колегами та батьками; рефлексивну готовність уміння аналізувати власну діяльність, оцінювати ефективність методів і засобів навчання [44]. Ефективність діяльності значною мірою зумовлюється рівнем професійної підготовки вихователя:

Знання у галузі ботаніки:

- особливості росту та розвитку рослин;
- умови утримання різних видів рослин;
- хвороби рослин та методи їх лікування;
- способи розмноження рослин.

Методична компетентність:

- знання методів та прийомів роботи з дітьми;
- вміння організувати спостереження та досліди;
- навички планування освітньої роботи;
- здатність до інтеграції різних освітніх галузей.

Особистісні якості:

- любов до природи та дітей;
- терпеливість та наполегливість;
- творчий підхід до роботи;
- здатність до саморозвитку.

Ефективна взаємодія між закладом дошкільної освіти та сім'єю є важливою педагогічною умовою, що забезпечує гармонійний розвиток дитини, узгодженість виховних впливів і формування довірливих стосунків між усіма учасниками освітнього процесу. Науковці підкреслюють, що партнерство між педагогом і батьками є ключовим чинником підвищення якості дошкільної освіти [28; 31].

Взаємодія з сім'єю у ЗДО базується на принципах партнерства, відкритості, поваги до батьківських цінностей та педагогічної компетентності вихователя. Як зазначає J. Epstein у своїй теорії шести типів взаємодії школи та родини, для ефективної співпраці необхідно створювати умови для участі батьків у різних аспектах освітнього процесу: від інформування до спільної діяльності.

У системі дошкільної освіти виділяють такі напрями взаємодії з сім'єю:

Інформування батьків:

- консультації про значення куточка природи;
- рекомендації щодо організації спостережень вдома;
- інформація про досягнення дитини;
- поради щодо догляду за кімнатними рослинами.

Спільна діяльність:

- участь у створенні куточка природи;
- допомога в придбанні рослин та інвентарю;

- організація сімейних проєктів;
- участь у виставках та святах.

Взаємодія з сім'єю у закладі дошкільної освіти — це не епізодичне залучення батьків до життя закладу, а системна, цілеспрямована співпраця, що базується на довірі, партнерстві й усвідомленні спільної відповідальності за розвиток дитини.

Важливою складовою організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти (ЗДО), є матеріально-технічне забезпечення, що створює умови для повноцінного розвитку, навчання та виховання дітей. Згідно з положеннями Державного стандарту дошкільної освіти України [1], матеріально-технічна база закладу має відповідати вимогам безпеки, гігієни, естетики та педагогічної доцільності, забезпечуючи реалізацію освітніх програм і варіативних форм діяльності.

Науковці T. Harms, R. Clifford & D. Cryer підкреслюють, що якість освітнього середовища є одним із ключових чинників, які впливають на розвиток когнітивних, соціальних і емоційних навичок дітей дошкільного віку [36]. Високий рівень матеріально-технічного забезпечення сприяє організації різних видів діяльності — ігрової, пізнавальної, дослідницької, художньо-творчої та рухової.

До основних складових матеріально-технічного забезпечення ЗДО належать:

1. Приміщення та просторове середовище — раціонально організовані групові кімнати, осередки активності, місця для відпочинку, творчості та експериментування. Згідно з дослідженнями European Agency for Special Needs and Inclusive Education [33], гнучкий і адаптивний простір сприяє підвищенню самостійності дітей та розвитку навичок співпраці.

2. Навчально-методичні матеріали — наочність, дидактичні ігри, обладнання для сенсорного розвитку, природничих експериментів, конструктори, матеріали для творчості.

3. Інформаційно-комунікаційні технології — використання мультимедійного обладнання, інтерактивних панелей, електронних освітніх ресурсів, що розширюють пізнавальні можливості дітей і підвищують ефективність навчання.

4. Ігрове та спортивне обладнання — сучасні майданчики, тренажери, матеріали для рухливих ігор, що забезпечують фізичний розвиток і безпеку дітей.

5. Екологічно орієнтоване середовище — створення природного куточка, сенсорного саду або теплиці, що дозволяє організувати дослідницьку діяльність та формувати екологічну свідомість.

Якісне матеріальне середовище не лише сприяє розвитку пізнавальних інтересів, але й підсилює емоційне благополуччя дитини, оскільки створює атмосферу безпеки, затишку та відкритості. Педагог, у свою чергу, повинен уміти ефективно використовувати наявні ресурси, модернізувати середовище відповідно до освітніх цілей і потреб дітей.

Якісне обладнання куточка природи є необхідною умовою ефективної роботи:

Рослини:

- різноманітність видів (декоративно-листяні, квітучі, суккуленти);
- врахування сезонності;
- безпечність для дітей;
- невибагливість в догляді.

Обладнання:

- лійки різних розмірів;

- пульверизатори;
- лопатки для розпушування;
- мірні стаканчики;
- лупи для спостережень.

Дидактичні матеріали:

- щоденники спостережень;
- схеми догляду за рослинами;
- демонстраційні картинки;
- дидактичні ігри.

Матеріально-технічне забезпечення це системно організований комплекс умов, засобів та ресурсів, спрямованих на забезпечення ефективності освітнього процесу, створення комфортного середовища для розвитку, гри та пізнання світу дитиною.

Висновки до розділу

У результаті теоретичного аналізу психолого-педагогічних і методичних джерел з проблеми організації роботи куточка природи у закладі дошкільної освіти було з'ясовано, що формування у дітей дошкільного віку екологічної культури, пізнавального інтересу та емоційно-ціннісного ставлення до природи є одним із пріоритетних напрямів сучасної дошкільної педагогіки. Спеціально організований природний простір виступає ефективним середовищем для реалізації завдань природничо-дослідницької діяльності, розвитку спостережливості, допитливості, трудових навичок і морально-естетичних якостей дитини.

Проведений теоретичний аналіз дозволив уточнити поняття «куточок природи», яке розглядається як спеціально організований простір у груповій кімнаті, що забезпечує умови для безпосереднього контакту дітей з природними об'єктами та сприяє формуванню у них елементарних

природничих знань, дослідницьких умінь і практичного досвіду взаємодії з природою. Як зазначають О. Кононко, Н. Гавриш, К. Крутій, розвиток дитини у процесі спостереження й практичної діяльності відбувається найінтенсивніше, адже саме через власну активність дитина пізнає закономірності природних явищ і навчається діяти у гармонії з навколишнім середовищем.

Було виявлено, що методичні прийоми організації роботи куточка природи передбачають різні форми діяльності: щоденні спостереження, ведення «щоденника природи», елементарні досліди, догляд за рослинами і тваринами у чергуванні, використання художнього слова, ігрові методи, інформаційно-комунікаційні технології та проєктну діяльність. Усі ці напрями в комплексі сприяють розвитку пізнавальної активності, формуванню відповідальності, ініціативності, емпатії до живого.

Аналіз сучасних досліджень показує, що ефективність освітнього процесу у сфері екологічного виховання дошкільників значною мірою залежить від педагогічних умов: систематичності й послідовності роботи, поєднання практичної діяльності з бесідами та спостереженнями, урахування вікових і індивідуальних особливостей дітей, створення емоційно позитивного середовища, професійної компетентності педагога, взаємодії з родиною та належного матеріально-технічного забезпечення.

Отже, спеціально організований природний простір у ЗДО є потужним засобом розвитку пізнавальної сфери, формування екологічної свідомості та гуманістичних цінностей дошкільників. Його ефективність забезпечується науково обґрунтованою організацією педагогічного процесу, системним підходом і використанням сучасних методичних прийомів, що базуються на принципах діяльнісного, інтегрованого й особистісно орієнтованого підходів.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИРОЩУВАННЯ РОСЛИН ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Констатувальний експеримент. Участь дітей у вирощуванні рослин в ЗДО. Діагностика

У сучасних умовах реформування дошкільної освіти в Україні одним із пріоритетних напрямів виховної роботи є формування у дітей природничо-екологічної компетентності та ціннісного ставлення до навколишнього світу. Одним із найефективніших засобів досягнення цієї мети є практична діяльність у куточку природи, зокрема вирощування рослин. Саме через безпосередню участь у живій природі дитина усвідомлює взаємозв'язок між людиною і довкіллям, навчається спостерігати, доглядати, проявляти турботу, що сприяє становленню її екологічної культури.

На основі викладеного у першому розділі аналізу проблеми формування екологічної компетентності дошкільників, сутності її як інтегрованого світоглядного підходу, спрямованого на збереження бережливого ставлення до природи, та психолого-педагогічних основ її формування нами були визначені показники сформованості участі дітей у діяльності з вирощування рослин:

- усвідомлене сприйняття дитиною змістового аспекту догляду за рослинами, рівень знань, що стосуються умов їхнього росту та послідовності трудових операцій;
- уміння, вольові зусилля особистості, спрямовані на самостійне та відповідальне виконання практичних дій у куточку природи.

До кваліфікаційного дослідження було залучено 16 дітей старшої групи Микулинецького дитячого ясла-садок «Веселка» Микулинецької територіальної громади Тернопільської області: 8 дітей (віднесені до експериментальної групи) та 8 дітей (контрольна група).

У якості засобу діагностики нами було розроблено і використано карту спостереження та бесіду, що можуть служити основою для збирання інформації про сформованість діяльнісного та мотиваційно-ціннісного компонентів участі дітей. Результати діагностики можна використовувати для розробки програм та заходів з виховання культури праці та бережливого ставлення до природи.

Карта спостереження та бесіда щодо участі дітей у догляді за рослинами

Частина 1: Загальні питання про трудову діяльність та ставлення

1. Особисті дані:

- Ім'я, вік, група.

2. Діяльнісна ініціатива:

- Як часто дитина сама пропонує допомогу чи виявляє бажання працювати в куточку природи протягом тижня?

3. Самоорганізація:

- Чи самостійно дитина готує робоче місце та інвентар (бере лійку, фартух) та прибирає після роботи?

4. Уважність та режим:

- Чи здатна дитина дотримуватися режиму поливу (обсяг, частота) згідно з інструкцією вихователя?

5. Емоційно-ціннісне ставлення:

- Які емоції дитина проявляє під час роботи (радість, байдужість, незадоволення)?
- Як дитина реагує на результати своєї праці (проростання, цвітіння)?

6. Самооцінка:

- Як ти оцінюєш, наскільки добре ти вмієш доглядати за рослинами?

Частина 2: Знання про рослини та трудові уміння

7. Ставлення до природи (цінності):

- На яке місце серед інших життєвих цінностей (гра, друзі, родина, іграшки, подорожі, природа) ти поставиш догляд за рослинами та природу? Назви 3 перших позиції.
- Що ти робиш, щоб рослини почувалися добре?

8. Знання про рослини:

- Що потрібно рослині, щоб вона росла?
- Яка головна частина рослини, яка стоїть у ґрунті (корінь)? Яка її головна функція?
- Які трудові дії ти виконуєш, коли бачиш, що ґрунт сухий? Назви їх по черзі.
- Які інструменти нам потрібні для роботи в куточку природи?

9. Уміння працювати:

- Чи вмієш ти акуратно розпушувати ґрунт, щоб не пошкодити коріння?
- Чи вмієш ти правильно поливати (під корінь, не на листя)?

10. Фактори, що шкодять:

- Що може зашкодити рослині (багато води, мало світла, механічне пошкодження)?
- Що ми робимо, щоб захистити рослини?

11. Користь праці:

- Чому нам потрібно доглядати за рослинами?
- Що корисного ми можемо отримати від рослин у куточку?

12. Бажання та запит:

- Наскільки ти вважаєш себе обізнаним у догляді за рослинами?
- Про що б ти ще хотів дізнатися або навчитися робити в куточку природи?

Відповіді дітей та результати на першу частину опитувальника показали, що:

1. Діяльнісна ініціатива: Регулярно (щоденно або за графіком) виявляють ініціативу до догляду 40% дітей обох груп. Інші «чекають вказівки», «забувають», або «в цей час граються» тощо.
2. Харчування / користь: На питання про користь, більшість (75%) дітей назвали, що рослини «красиві» і «ними дихають», проте лише 10-15% згадали про можливість вживання вирощеної зелені в їжу (наслідок низької оцінки раціонального харчування у початковому тексті).
3. Режим та праця: Самостійно та правильно організувати робоче місце і прибрати інвентар можуть 45% дітей ЕГ та 40% КГ, решта — потребують контролю.
4. Емоційно-ціннісне: Учні загалом вважають догляд за рослинами корисною справою (80%), але відповідальність за невдачу (наприклад, зав'ялу рослину) не відчують 70% дітей.
5. Знання: 70% дітей орієнтуються у потребах рослин (вода, світло), але послідовність трудових дій (посів, полив, розпушування) плутають або називають не повністю 30% опитаних.

Аналізуючи отримані результати, ми зробили наступні висновки щодо участі дітей старшого дошкільного віку у діяльності з вирощування рослин:

1. Діяльнісний компонент недостатньо сформований: Відповіді та спостереження говорять про те, що лише 40% дітей виявляють регулярну ініціативу до роботи, а більшість (55–60%) потребує постійного контролю дорослого для самостійної організації робочого місця та прибирання

інвентарю. Це свідчить про низький рівень сформованості вольових зусиль та навичок самоорганізації у природознавчій праці.

2. Формальне знання, низька практична інтеграція: Загальні уявлення про потреби рослин (світло, вода) мають понад 70% дітей. Однак практичні знання (послідовність дій, правильний обсяг поливу) плутають або не застосовують 30% опитаних, що свідчить про механічне засвоєння інформації без її перенесення у практичну площину.

3. Низька усвідомленість цінності: У системі цінностей догляд за рослинами займає пріоритетне місце переважно завдяки естетичному («красиві») та побутовому («ними дихають») факторам. Користь вирощеної продукції для харчування та здоров'я згадують лише 10–15% дітей, що підтверджує необхідність формування усвідомленого ставлення до результатів праці та їхньої ролі.

4. Слабка мотиваційно-ціннісна основа: Хоча інтерес до самої діяльності високий, відповідальність за кінцевий результат (наприклад, загибель рослини) не відчуває 70% дошкільників, а стійка ініціатива виявлена лише у 40%. Це показує, що мотивація є ситуативною, а не внутрішньою, що є перешкодою для формування бережливого ставлення до природи як інтегрованої якості.

З метою забезпечення об'єктивності та порівнюваності результатів нами було використано загальноприйнятту формулу підрахунку відсоткових показників. Відсоткове значення кожного критерію визначалося за формулою:

$$P = (n / N) \times 100\%,$$

де P — відсотковий показник рівня,

n — кількість дітей, у яких виявлено певну характеристику (рівень знань, умінь чи проявів ставлення),

N — загальна кількість дітей у відповідній групі.

Отримані значення округлювалися до цілих чисел відповідно до математичних правил. Узагальнена інформація щодо констатувального експерименту представлена у додатку 1.

Дослідження проводилося у закладі дошкільної освіти Микулинецької територіальної громади Тернопільської області. У дослідженні взяли участь 16 дітей старшої групи, 8 дітей (експериментальна група) та 8 дітей (контрольна група). Було організовано констатувальний експеримент, який включав спостереження за діяльністю дітей у куточку природи, бесіди, анкетування вихователів, аналіз дитячих висловлювань та дій під час догляду за рослинами. Для оцінювання було визначено три рівні сформованості екологічної компетентності: високий, середній, низький.

Оцінювання здійснювалося за такими критеріями:

1. Когнітивний — знання дітей про процеси росту, умови існування рослин, розуміння ролі людини у догляді.
2. Діяльнісний — наявність практичних умінь догляду за рослинами, самостійність у виконанні дій.
3. Емоційно-ціннісний — емоційне ставлення до природи, прояв турботи, інтересу, задоволення від праці.

Для збору інформації використовувалися такі методи: спостереження за діяльністю дітей у куточку природи (чи виявляє дитина ініціативу догляду? (Так/Ні, очікує вказівки), чи правильно дитина тримає інвентар (лійка, лопатка), чи називає дитина дії, які виконує (поливаю, розпушую, саджаю), чи бережливо ставиться до рослин та інвентарю?); анкетування вихователів щодо активності вихованців; індивідуальні бесіди з дітьми; аналіз результатів праці (стан рослин, якість догляду).

Програма констатувального експерименту передбачала проведення ряду практичних завдань:

- висівання насіння в ґрунт та визначення умов його росту;

- демонстрація правильного поливання рослини;
- розповідь про послідовність догляду за квітами в куточку природи;
- опис власних вражень: «Що ти відчуваєш, коли допомагаєш рослинам?»

У ході спостережень вихователі фіксували такі показники: рівень знань, активність, емоційний настрій, самостійність та інтерес. На основі отриманих даних було складено таблицю рівнів сформованості екологічної компетентності дітей.

Результати констатувального етапу свідчать, що лише частина дітей виявляє достатній рівень знань та навичок у сфері догляду за рослинами.

1) Високий рівень продемонстрували 30% дітей. Вони володіють знаннями про умови росту рослин, розуміють необхідність догляду, охоче беруть участь у спільних видах діяльності, проявляють турботу, самостійність, уважність і відповідальність.

2) Середній рівень виявлено у 45% дітей. Вони знають окремі ознаки живої природи, із задоволенням виконують завдання під керівництвом вихователя, але потребують допомоги у плануванні дій, швидко втрачають інтерес, не завжди усвідомлюють значення своєї праці.

3) Низький рівень зафіксовано у 25% вихованців. Ці діти мають фрагментарні знання, не завжди розуміють, що рослини потребують світла, води та тепла; догляд виконують формально, часто байдужі до стану живих об'єктів, легко відволікаються.

Порівняльний аналіз результатів свідчить, що більшість дітей мають окремі уявлення про природу, але недостатньо розвинені практичні вміння й мотивацію до систематичного догляду за рослинами. Вихователі зазначили, що діти із середнім рівнем часто виявляють ситуативний інтерес — активні лише під час спільних заходів, але не проявляють ініціативи у самостійному догляді.

Під час індивідуальних бесід більшість дітей висловлювали позитивні емоції щодо роботи у куточку природи («мені подобається поливати квіти», «рослини

радіють, коли їх доглядаєш»), проте не завжди могли пояснити, чому потрібно це робити. Це свідчить про необхідність подальшої систематичної роботи з формування у дошкільників екологічних знань, практичних навичок і ціннісного ставлення до природи.

Висновки констатувального експерименту:

1. У більшості дітей (70%) рівень сформованості екологічної компетентності перебуває на середньому та низькому рівнях, що свідчить про недостатню системність роботи з вирощування рослин у ЗДО.

2. Високий рівень мають лише 30% дітей, які регулярно залучаються до діяльності у куточку природи та отримують позитивні емоції від результатів власної праці.

3. Недостатність екологічних знань і практичних умінь зумовлена переважанням репродуктивних методів роботи вихователів, відсутністю дослідницьких завдань і низькою участю батьків.

4. Для підвищення рівня екологічної компетентності дітей необхідно розширити зміст діяльності у куточку природи, урізноманітнити форми роботи (експерименти, проекти, екологічні ігри), залучати батьків та створити умови для самостійної ініціативи дітей.

Отже, результати констатувального етапу свідчать про доцільність подальшої експериментальної роботи, спрямованої на вдосконалення педагогічних умов організації вирощування рослин у куточку природи ЗДО як ефективного засобу екологічного виховання дошкільників.

2.2.Формувальний експеримент: Екологічний міні-проект «Наші зелені друзі»

Реалізація формувального етапу експерименту відбувалася в рамках освітньої діяльності ЗДО і була інтегрована у заняття з ознайомлення з природним довкіллям та трудового виховання. Ми виходили з думки, що

практична взаємодія дітей з об'єктами природи (догляд за рослинами) стане міцним підґрунтям для:

1. Формування екологічної свідомості та ціннісного ставлення до природи.
2. Розвитку спостережливості, відповідальності та пізнавальної активності.
3. Засобом реалізації був обраний кооперативний навчальний міні-проект «Наші зелені друзі», який дозволив поєднати групові та індивідуальні форми роботи, а також інтегрувати ігрові, дослідницькі та пошукові методи навчання, адаптовані до віку дошкільнят.

Нами була розроблена методика кооперативного навчання, що базується на співпраці дітей у малих підгрупах (міні-командах) під керівництвом вихователя. Кожен «садівник» отримував свою роль та відповідальність (наприклад, «поливач», «рихлитель», «спостерігач»).

Адаптовані принципи кооперативного навчання:

1. Взаємозалежність: Діти розуміють, що успіх «куточка природи» залежить від спільних зусиль і догляду.
2. Взаємодопомога: Діти вчаться допомагати один одному (наприклад, передавати інвентар, показувати, як правильно поливати).
3. Особиста відповідальність: Кожна дитина відповідає за конкретну рослину або ділянку догляду (наприклад, «це моя цибулінка, я за нею доглядаю»).
4. Сприятлива групова динаміка: Створення радісної атмосфери спільної праці та гри.

Ми поєднали кооперативні технології та проектну діяльність для створення мультикомпонентного проекту, результати якого (вирощені рослини, малюнки, фотозвіти) поширювалися серед інших груп, батьків та вихователів.

Мета міні-проєкту: Формування у дітей ціннісного та дбайливого ставлення до рослинного світу через практичну діяльність із вирощування та догляду за рослинами в куточку природи.

Завдання проєкту:

- Розширення компетентностей дошкільнят у питаннях будови рослин, їхніх потреб (світло, вода, ґрунт) та умов росту.
- На основі набутих знань формування практичних навичок догляду за рослинами та трудової активності.
- Удосконалення комунікативних умінь (уміння обговорювати, домовлятися, ділитися спостереженнями) та здатності до співпраці у підгрупах.
- Збагачення досвіду пізнавально-дослідницької діяльності в природному середовищі.

Проєкт реалізовувався через різноманітні види діяльності, що стимулювали усі сфери розвитку дитини.

1. Бесіди та «Зелені презентації»:

Тема: «Що потрібно рослинам для життя?».

Діяльність: Вихователь розповідає про рослини, використовуючи наочні матеріал, діти обговорюють будову (корінь, стебло, листок) у формі гри.

Форма роботи: групова і фронтальна.

2. Дослідницько-практична робота.

Тема: «Як ростуть насіння та цибулинки?»

Діяльність: Діти висаджують насіння (квасоля, горох) або цибулини в різні горщики, регулярно спостерігають і фіксують зміни за допомогою «щоденника спостережень» (малюнки, позначки).

Форма роботи: Міні-команди (2-3 дитини)

Етапи реалізації

1. Підготовчий етап (1 заняття)

Вибір об'єктів: Обираються об'єкти для вирощування, які швидко проростають і мають наочний результат (наприклад, квасоля, горох, цибуля на зелень).

Створення міні-команд: Діти діляться на команди та отримують інвентар: горщики, ґрунт, насіння/цибулинки, міні-лійки.

Посадка: Вихователь проводить інструктаж, використовуючи казку чи гру про «будиночок для насіння». Діти спільно висаджують свої об'єкти (розвиток дрібної моторики).

Розподіл ролей: У кожній команді розподіляються ролі:

«**Садівник-Поливальник**»: Відповідає за полив (контроль вихователя).

«**Садівник-Оглядач**»: Щодня перевіряє, чи не з'явився «носик» (паросток).

«**Садівник-Художник**»: Відповідає за фіксацію спостережень у щоденнику.

2. Етап щоденного спостереження (2–4 тижні)

Ранкове коло (5 хвилин): Команди по черзі звітують: «Що ми бачили сьогодні?», «Як почувається наш зелений друг?».

Робота зі «Щоденником»: Після виявлення змін (поява кореня, паростка, першого листка), діти переходять до фіксації результатів.

Експериментальний елемент: Можна поставити невеликий «контрольний» експеримент, наприклад, залишити один горщик без достатньої кількості світла, щоб діти наочно побачили, що відбувається (з обов'язковим поверненням рослини у сприятливі умови).

3. Етап фіксації результатів — Ігровий «Щоденник спостережень»

Замість складного ведення записів, для дошкільнят використовується візуально-ігровий формат, де діти працюють із готовими шаблонами-підкреслювачами представлено у додатку 2.

Етап презентації (Заключне заняття)

Виставка та звіт: Кожна міні-команда презентує свій горщик та свій «Щоденник спостережень».

«Ми – команда, і ми виростили наш... (назва рослини/друга)».

«Ось тут наш паросток був маленький, а тут став великий».

3. Практична робота.

Тема: «Догляд за рослинами в куточку природи».

Діяльність: Діти по черзі виконують трудові доручення відповідно до ролей: полив, протирання листочків, розпушування ґрунту (під наглядом вихователя).

Форма роботи: Міні-команди (2-3 дитини)

4. Творча активність.

Тема: «Портрет мого зеленого друга».

Діяльність: Малювання, ліплення або аплікація рослин, за якими доглядають. Створення табличок-назв для горщиків.

Форма роботи: Колективна та індивідуальна

5. Гостьова гра / Зустріч.

Тема: «Лист від природи» або «Прийшов Агроном».

Діяльність: Ігровий персонаж (лялька або запрошений дорослий) розповідає про важливість чистого повітря та краси рослин, відповідає на дитячі запитання.

Форма роботи: Фронтальна

6. Сюжетно-рольова гра

Тема: « Ми — працівники квіткового магазину».

Діяльність: Діти грають, продаючи та купуючи «квіти» (вирощені або намальовані), промовляють правила догляду.

Форма роботи: Групова та колективна.

7. Поширення результатів.

Тема: Виставка «Наш врожай» та «Зелений репортаж».

Діяльність: Оформлення фотостенду для батьків та виставка вирощених рослин і дитячих робіт у холі ЗДО.

Форма роботи: Колективна.

Ці види діяльності дозволили дітям опанувати базові знання про світ рослин, набути практичних навичок догляду та сформували відповідальне і дбайливе ставлення до природи.

2.3. Аналіз результатів експериментальної роботи

З метою визначення ефективності розробленої методики розвитку пізнавальної активності та трудових умінь старших дошкільників у процесі вирощування рослин у куточку природи після завершення формувального етапу нами було проведено контрольне діагностичне дослідження. У ньому взяли участь ті ж 16 дітей старшої групи Микулинецького дитячого ясла-садок «Веселка» Микулинецької територіальної громади Тернопільської області: 8 вихованців експериментальної групи (де впроваджувалась запропонована методика) та 8 дітей контрольної групи (які працювали за традиційними підходами без спеціально організованої системи вправ із вирощування рослин).

Контрольний етап було спрямовано на перевірку:

- змін у рівні пізнавальних знань дітей про рослини та умови їхнього росту;
- динаміки розвитку практичних умінь щодо догляду за рослинами (полив, рихлення, пересадка, спостереження);
- формування емоційно-ціннісного ставлення до природи та рослин;

– зростання самостійності й відповідальності у виконанні трудових дій у куточку природи.

Методика контрольного дослідження повністю відповідала методиці констатувального експерименту, що дозволило об'єктивно оцінити зміни, які відбулися в дошкільників протягом формувального етапу.

Порівняльний аналіз результатів. Отримані результати діагностики засвідчили помітні позитивні зміни в експериментальній групі за всіма показниками, що вивчалися.

1. Пізнавальні знання про рослини та умови їх росту.

У дошкільників експериментальної групи суттєво зросла кількість правильних відповідей на запитання про:

- значення світла, води, тепла;
- особливості догляду;
- етапи росту рослини;
- причини змін зовнішнього вигляду рослини.

Якщо на констатувальному етапі лише близько 40% дітей могли назвати всі умови росту рослини, то після проведення роботи цей показник зріс до 80%. У контрольній групі зміни були мінімальними (підвищення приблизно на 10%), що зумовлено природним накопиченням знань упродовж навчального року.

2. Практичні уміння догляду

Особливо помітною стала динаміка в розвитку практичних умінь:

- кількість дітей, які самостійно і правильно поливали рослини, збільшилася з 55% до 90%;
- уміння рихлити ґрунт без нагадувань зросло вдвічі;
- значно покращився рівень акуратності, точності та послідовності дій;
- діти експериментальної групи стали проявляти ініціативу: нагадували виховательку про потребу рослин у догляді, пропонували свою допомогу.

У контрольній групі подібної динаміки не спостерігалось: діти виконували окремі дії лише за вказівкою дорослого.

3. Емоційно-ціннісне ставлення до природи

На формувальному етапі значну увагу було приділено розвитку емоційної чутливості дітей, уміння ставитися до рослин як до живих об'єктів. У результаті:

- 85% дітей експериментальної групи продемонстрували щире зацікавлення діяльністю, бажання доглядати рослини;
- діти уважно спостерігали за змінами, описували емоційний «стан» рослини, раділи результатам спільної праці;
- сформувались елементи екологічної культури: діти обережно поводитися з листочками, не ламали стебла, не допускали надмірного поливу.

У контрольній групі рівень позитивного ставлення зріс незначно (приблизно на 10%), але зберігав характер ситуативної зацікавленості.

4. Самостійність та відповідальність

Після упровадження методики в експериментальній групі:

- 70% дітей могли самостійно визначити, чи потребує рослина поливу або іншої дії;

- 60% пропонували допомогу з власної ініціативи, а не за нагадуванням;
- зросла сформованість почуття відповідальності за результати праці.

У контрольній групі рівень самостійності залишився низьким: діти діяли переважно лише на прохання дорослого.

Порівняльний аналіз показників до і після формувального експерименту свідчить:

1. У дітей експериментальної групи відбулися суттєві якісні та кількісні зміни у знаннях, уміннях і ставленні до рослин.
2. Найвищу динаміку продемонстрували практичні навички догляду (полив, рихлення, спостереження).
3. Значно зросла пізнавальна активність: діти задавали більше запитань, висували припущення, охоче брали участь у міні-дослідах.
4. Формувалося ціннісне ставлення до природи, що є базою екологічної компетентності.
5. У контрольній групі зміни були незначними, нерівномірними та переважно зумовлені віковими процесами розвитку, а не спеціальною методикою.

Отже, отримані результати підтверджують ефективність запропонованої методики організації діяльності з вирощування рослин у куточку природи. Саме її впровадження стало визначальним чинником підвищення рівня сформованості пізнавальних, практичних та емоційно-ціннісних компонентів розвитку дошкільників. Усі дані наведені у додатку 3.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

До експериментальної роботи було залучено 16 дітей старшої групи Микулинецького дитячого ясла-садок «Веселка» Микулинецької

територіальної громади Тернопільської області: 8 дітей (віднесені до експериментальна група) та 8 дітей (контрольна група). Метою констатувального етапу було виявити рівень пізнавального інтересу дошкільників до об'єктів природи, їхні знання про будову та умови росту рослин, сформованість трудових навичок догляду та рівень мовленнєвої активності під час спостережень у куточку природи.

Отримані результати дозволили зробити такі висновки:

1) У більшості дошкільників обох груп (приблизно 60%) сформовані лише фрагментарні уявлення про будову рослин, їхні потреби та етапи росту. Знання носили побутовий характер і не супроводжувалися здатністю пояснювати причинно-наслідкові зв'язки (чому рослина в'яне, що відбувається при нестачі світла тощо).

2) Пізнавальний інтерес до рослин і природних явищ був нестійким: лише близько 35% дітей виявляли бажання спостерігати за рослинами, ставити запитання або брати участь у догляді. Інші проявляли ініціативу епізодично.

3) У сфері трудових умінь рівень сформованості в обох групах був низьким: діти не завжди дотримувались правил поливу, не розуміли, навіщо розпушувати ґрунт, плутали послідовність етапів догляду.

4) Мовленнєва активність дітей під час роботи з рослинами характеризувалася короткими ситуативними висловлюваннями. Лише окремі діти могли дати розгорнутий опис або зробити елементарні припущення («потрібно більше світла», «листок пожовтів від сухості»).

На основі отриманих результатів була розроблена методика розвитку дошкільників шляхом організації діяльності з вирощування рослин у куточку природи, яка включала: систематичні спостереження, дослідницькі дії, доглядові операції, колективні міні-проекти, ведення спостережних карток та мовленнєві вправи, пов'язані з описом рослин.

Для визначення результативності методики після завершення формувального етапу було проведено контрольне діагностичне дослідження. У завдання експерименту входило:

- перевірити, як змінився рівень знань дітей про рослини та умови їх росту;
- визначити динаміку пізнавальної активності та інтересу до природи;
- виявити розвиток трудових навичок догляду за рослинами;
- простежити зміни у мовленнєвій активності під час опису природних об'єктів.

Порівняльний аналіз результатів дозволив виявити помітну різницю між експериментальною та контрольною групами. У дітей, які брали участь у спеціально організованій діяльності з вирощування рослин, відбулися суттєві позитивні зміни.

Зокрема:

- на 40% збільшилася кількість дітей, які виявляли стійкий інтерес до об'єктів природи, ставили запитання, самостійно ініціювали догляд;
- рівень знань про будову рослин і умови їх росту підвищився у 75% дітей експериментальної групи (проти 30% у контрольній);
- трудові навички стали більш усвідомленими: діти правильно визначали потреби рослин, дотримувалися правил догляду, могли пояснити свої дії;
- мовленнєва активність значно зросла — 60% дітей експериментальної групи давали розгорнуті описи рослин, використовували більше прикметників, встановлювали причинно-наслідкові зв'язки, що не спостерігалось в контрольній групі.

Таким чином, у дітей експериментальної групи відбулися кількісні та якісні позитивні зміни у рівні пізнавального, мовленнєвого та трудового розвитку, що безпосередньо пов'язані з упровадженням методики вирощування рослин у куточку природи.

Натомість у дітей контрольної групи зрушення були мінімальними та пояснюються переважно загальним віковим розвитком і традиційними заняттями з ознайомлення з природою.

Беручи до уваги те, що цілеспрямована діяльність із вирощування рослин у контрольній групі не проводилася, а всі вимірювані позитивні зміни були притаманні саме експериментальній групі, можна стверджувати, що запропонована методика є ефективним засобом розвитку дошкільників, сприяє формуванню стійкого пізнавального інтересу, збагачує мовлення, розвиває вміння спостерігати, доглядати та відповідально ставитися до живої природи.

ВИСНОВКИ

1. Проаналізувавши стан досліджуваної проблеми у психолого-педагогічній літературі, ми з'ясували, що організація природничо-дослідницької діяльності в закладі дошкільної освіти, зокрема вирощування рослин у куточку природи, є одним із провідних засобів всебічного розвитку дитини. Дослідники підкреслюють, що саме практична взаємодія з об'єктами природи сприяє формуванню екологічної культури, розвитку пізнавальної активності, трудових навичок, емоційної чутливості, відповідальності та самостійності. Сучасна дошкільна педагогіка актуалізує необхідність пошуку ефективних методів організації дитячого досвіду, що забезпечують гармонійний розвиток і позитивне ставлення до природи, а діяльність з вирощування рослин є одним із найбільш результативних інструментів.

2. Теоретичний аналіз понять «куточок природи», «експериментування», «догляд за рослинами» дозволив стверджувати, що робота з рослинами є комплексною діяльністю, яка інтегрує пізнавальні, практичні, емоційно-ціннісні та комунікативні складові. Вирощування рослин включає

систематичне спостереження, виконання трудових дій, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, формування уміння планувати, прогнозувати та оцінювати результати власної роботи. Саме така багатовимірність робить догляд за рослинами дієвим інструментом розвитку дошкільників.

3. Опрацювавши наукові джерела щодо організації природничо-дослідницької діяльності, ми встановили, що систематичне вирощування рослин забезпечує розвиток таких важливих якостей дитини: допитливість, спостережливість, уміння аналізувати, уміння співпрацювати, здатність відповідально ставитися до результатів своєї праці. Практична діяльність, зорієнтована на дослідження природних процесів, формує у дітей стійкий інтерес до природи, сприяє розвитку мовлення, збагачення словника, формуванню емоційно-ціннісного ставлення до живого.

4. Аналіз методичних підходів до організації догляду за рослинами у ЗДО показав, що найрезультативнішими є технології, засновані на поєднанні:

- дослідницької діяльності;
- трудових доручень;
- спостережень;
- колективної та індивідуальної роботи;
- елементів проектної діяльності.

Саме такий підхід забезпечує активну позицію дитини у процесі пізнання природи та сприяє формуванню цілісної картини росту та розвитку рослин.

5. До експериментальної роботи було залучено 16 дітей старшого дошкільного віку, Микулинецького дитячого ясла-садок «Веселка» Микулинецької територіальної громади Тернопільської області: 8 дітей (віднесені до експериментальна група) та 8 дітей (контрольна група). У ході констатувального етапу з'ясовано:

- більшість дітей мають фрагментарні уявлення про умови росту рослин та їх будову;

- лише частина дітей уміють встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між умовами догляду та станом рослини;
- мотивація до систематичного догляду за рослинами виявилася недостатньо сформованою;
- діти в основному виконували дії за вказівкою дорослого, без ініціативи та самостійності;
- рівень мовленнєвого супроводу під час спостережень був низьким: діти давали короткі, неповні описові висловлювання;
- емоційно-ціннісне ставлення до природи проявлялося ситуативно, не було стійким.

6. Було розроблено та впроваджено методика організації вирощування рослин у куточку природи, що включала спостереження, експерименти з насінням, колективний догляд, ведення дитячих «щоденників росту», визначення «настрою рослини», систематичні обговорення результатів. Методика була спрямована на розвиток пізнавальних, мовленнєвих та емоційних умінь.

7. Контрольний експеримент продемонстрував істотні позитивні зміни у дітей експериментальної групи, а саме:

- підвищення рівня знань про умови росту рослин;
- розвиток уміння прогнозувати результат догляду;
- зростання самостійності та ініціативності у догляді;
- формування відповідального ставлення до рослин;
- значне збагачення словника та зростання зв'язності мовлення під час обговорення результатів;
- посилення емоційної чутливості: діти почали співвідносити свій догляд зі станом рослини;
- посилення інтересу до дослідницьких дій.

8. У дітей контрольної групи суттєвих зрушень не виявлено. Невеликі зміни, що відбулися, мають ситуативний та несистемний характер, що підтверджує необхідність цілеспрямованої організації діяльності з вирощування рослин.

Методика організації діяльності з вирощування рослин у куточку природи виявилася ефективним засобом розвитку дошкільників. Вона забезпечила комплексний позитивний вплив на пізнавальну сферу, мовлення, емоційно-ціннісне ставлення до природи та формування основ відповідальної поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти : Державний стандарт дошкільної освіти України / Міністерство освіти і науки України. – Київ : МОН, 2021. – 37 с.
2. Богущ А. М. Емоційне благополуччя дітей дошкільного віку в умовах сучасних викликів. *Педагогічний альманах*, 2020, № 46, с. 29–34.
3. Богущ А. М. Педагогічні умови формування пізнавальної активності дітей у сучасному ЗДО. *Педагогічний альманах*, 2020. № 45. С. 56–61.
4. Білик Л. І. Екологічне виховання дошкільників у процесі ознайомлення з природою. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, 2020. № 8. С. 85–89.
5. Волобуєва О. В. Формування пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку засобами дослідницької діяльності. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної освіти*, 2021. № 4. С. 112–118.
6. Гавриш Н. В. Організація трудової діяльності дітей дошкільного віку: *навч.-метод. посіб. Київ: Світоч*, 2019. 128 с.
7. Гавриш Н. В. Проєктна технологія у формуванні пізнавальної активності дошкільників. *Педагогічний альманах*, 2019. № 43. С. 88–93.
8. Гавриш Н. В. Розвиток пізнавальної ініціативи дітей у процесі експериментування. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. 112 с.
9. Кісла Т. О. Екологічне виховання дітей дошкільного віку у контексті сталого розвитку. *Вісник ЖДУ ім. І. Франка. Пед. науки*. 2023. Вип. 2. С. 45–52.
10. Коваль О. І. Використання ІКТ у роботі з дітьми дошкільного віку: сучасні підходи. *Педагогічний альманах*, 2020. № 46. С. 112–118.
11. Коломієць Т. О. Художнє слово як засіб екологічного виховання дітей дошкільного віку. *Дошкільна освіта: теорія і практика*, 2021. № 2. С. 45–49.
12. Кононко О. Л. Психологічні основи розвитку особистості дитини дошкільного віку : монографія. Київ : Видавничий дім «Слово», 2019. 312 с.

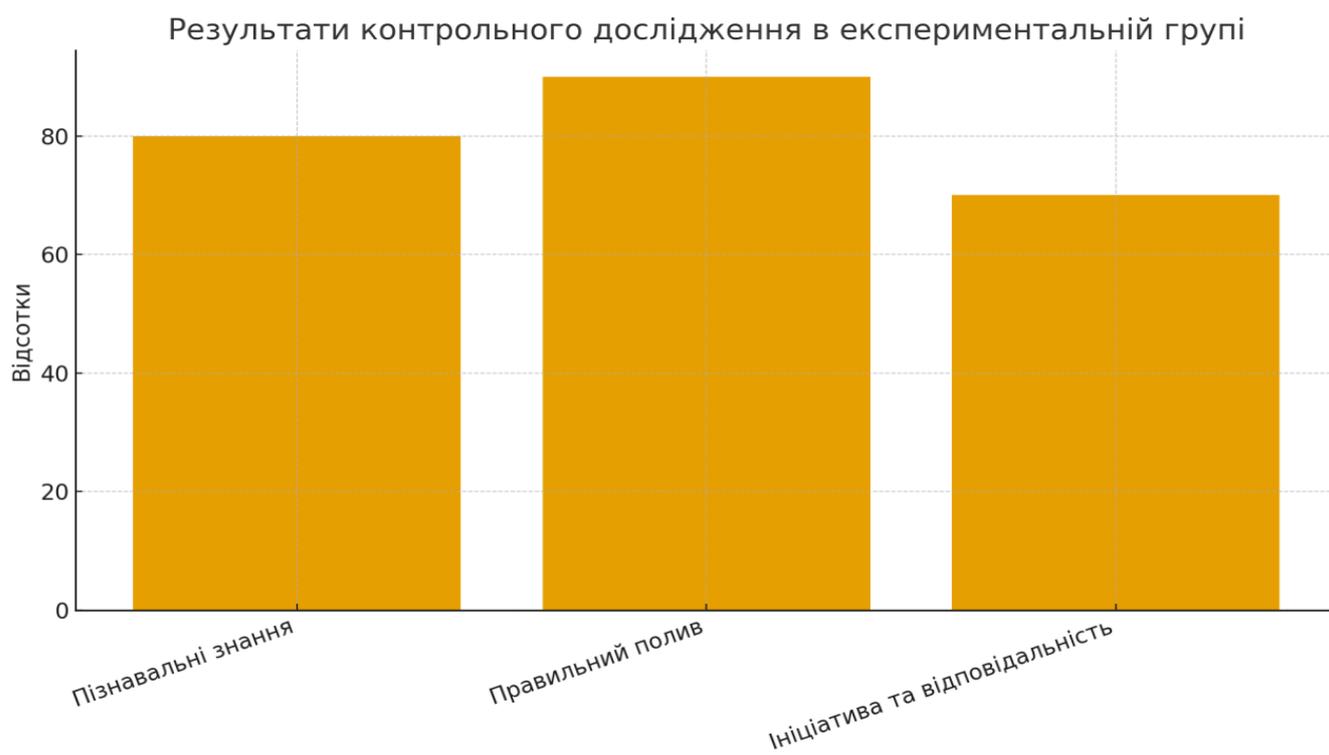
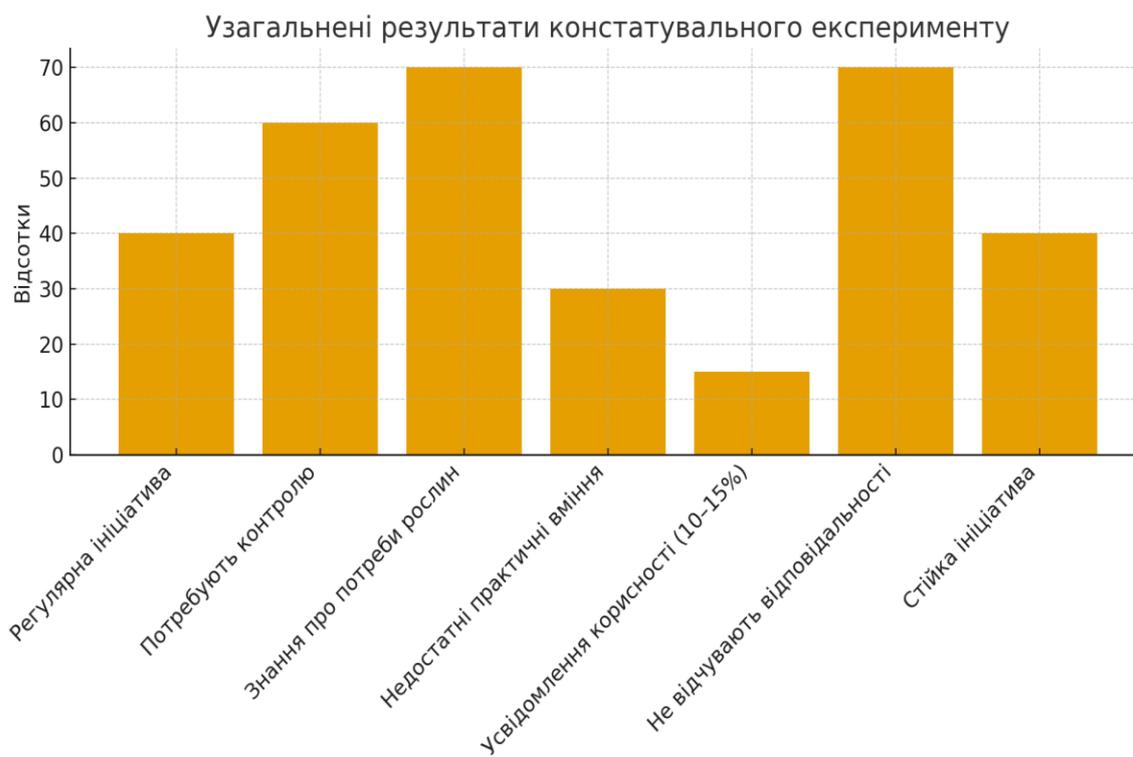
13. Кононко О. Л. Психологічні основи розвитку особистості дошкільника. Київ: Світич, 2019. 180 с.
14. Крутій К. Л. Емпіричне дослідження вільної гри дитини в умовах ЗДО під час проведення «Дня без іграшок». Гуманізація навчально-виховного процесу: *Збірник наукових праць*. 2019. Вип. 1(93). С. 26–44.
15. Крутій К. Л. Інноваційні підходи до розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку. *Дошкільна освіта: теорія і практика*, 2021. № 3. С. 12–18.
16. Крутій К. Л. Інтеграція методів спостереження, бесіди та практичної діяльності у пізнавальному розвитку дітей. *Дошкільна освіта: теорія і практика*, 2021. № 4. С. 64–70.
17. Крутій К. Л. Методика трудового виховання дошкільників: навчальний посібник. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 156 с.
18. Крутій К. Л. Проектна діяльність у системі дошкільної освіти України. *Дошкільна освіта: теорія і практика*, 2021. № 3. С. 56–63.
19. Кубашина А. С. Особливості екологічного впливу на дітей дошкільного віку у збірнику *Програмадський вектор університетської освіти у викликах сьогодення: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 24 квітня 2025 року / за заг. ред. О.А. Голюк*. Маріуполь: МДУ, 2025. - С. 117.
20. Любарова І. М. Куточок природи як засіб екологічного виховання дошкільників. *Дошкільна освіта*. 2013. № 4. С. 15–18.
21. Сисоєва С. О. Інноваційні технології в дошкільній освіті. Київ: Педагогічна думка, 2018. 216 с.
22. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ: Радянська школа, 1977. 384 с.
23. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори. Київ: Освіта, 1983. 356 с.
24. Фунтікова О.О. Освітні програмні комплекси інноваційних технологій для розвитку дитини дошкільного віку. *Інноваційна педагогіка*, 2025. Вип. 2, № 84. С. 155–156.

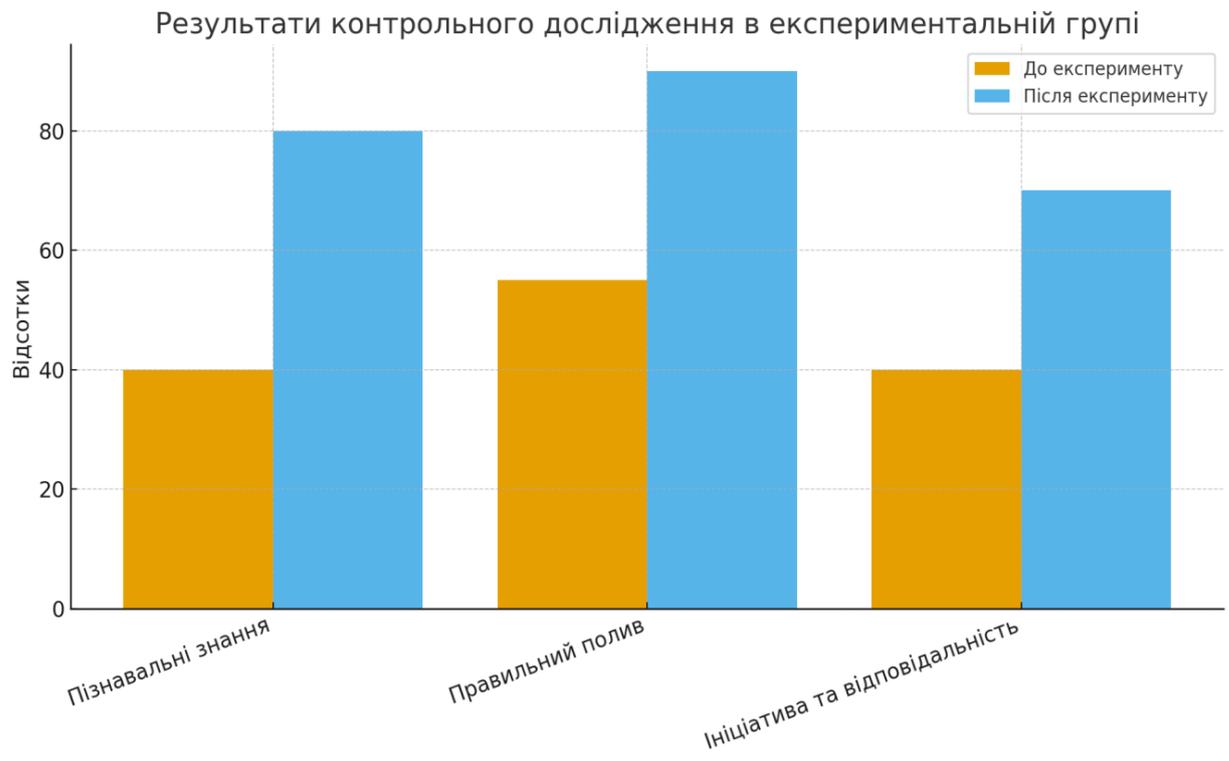
25. Якименко Н. В. Організація екологічного виховання у ЗДО: методичні аспекти. *Педагогічний альманах*, 2019. Вип. 42. С. 120–125.
26. Bers M. U. *Coding as a Playground: Programming and Computational Thinking in the Early Childhood Classroom*. New York: Routledge, 2018. 250 p.
27. Bruner J. S. *The Culture of Education*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996. 224 p.
28. Bronfenbrenner U. *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Harvard University Press, 2020.
29. Chawla L. Benefits of nature contact for children. *Journal of Planning Literature*. 2015. Vol. 30, No. 4. P. 433–452.
30. Denham S. A., Bassett, H. H., & Zinsser K. M. *Early Childhood Teachers as Socializers of Young Children's Emotional Competence*. *Early Childhood Education Journal*, 2020, Vol. 48(4), pp. 511–523.
31. Epstein, J. L. *School, Family, and Community Partnerships: Preparing Educators and Improving Schools*. Boulder, CO: Westview Press, 2019.
32. Ernst J., & Burcak F. Young children's contributions to sustainability: The influence of nature play on environmental attitudes. *Early Childhood Education Journal*. 2019. Vol. 47(1). P. 13–23.
33. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. *Inclusive Early Childhood Education: Physical Learning Environments*. Brussels, 2021.
34. European Commission. *Supporting the Professional Development of Early Childhood Education and Care Staff in Europe*. Publications Office of the European Union, 2022.
35. Grenell A., Ernst, J. R., & Carlson S. M. *Preschool Children's Science Learning: Instructional Approaches and Individual Differences*. *Frontiers in Psychology*, 2024. PMID: PMC11684770.
36. Harms T., Clifford R. M., & Cryer D. *Early Childhood Environment Rating Scale (ECERS-3)*. Teachers College Press, 2020.

37. Kahn P. H. Jr. A Nature Language: An Unrecognized Solution for Environmental Education. *Environmental Education Research*, 2021, Vol. 25, No 3. P. 343–360.
38. Katz L. G., & Chard S. C. *Engaging Children's Minds: The Project Approach*. 2nd ed. Stamford, CT: Ablex Publishing, 2000. 208 p.
39. OECD. *Empowering Young Children in the Digital Age*. Paris: OECD Publishing, 2023. 74 p.
40. OECD. *Teachers and Leaders in Early Childhood Education and Care: Building a High-Quality Workforce*. OECD Publishing, 2021.
41. Palmer J. *Environmental Education in the 21st Century: Theory, Practice, Progress and Promise*. London: Routledge, 2021. 304 p.
42. Piaget J. *The Child's Conception of the World*. London: Routledge and Kegan Paul, 1972. 246 p.
43. Pianta R. C. *Classroom Processes and Child Development*. New York: The Guilford Press, 2020. 290 p.
44. Pianta R. C., Hamre B. K., & La Paro, K. M. *Classroom Assessment Scoring System (CLASS) in Early Childhood Education*. Paul H. Brookes Publishing, 2021.
45. Raith A., & Lude A. The Influence of Nature Kindergartens on Children's Social, Emotional and Intellectual Development. *European Early Childhood Education Research Journal*, 2020. Vol. 22(4). P. 451–466.
46. Sandseter E. B. H., & Kennair L. E. O. Children's Risky Play from an Evolutionary Perspective: The Anti-Phobic Effects of Thrilling Experiences. *Evolutionary Psychology*, 2021. Vol. 9(2). P. 257–284.
47. Sobel D. *Beyond Ecophobia: Reclaiming the Heart in Nature Education*. 2nd ed. Great Barrington: The Orion Society, 2020. 128 p.
48. Spataro P., Morelli M., Pirchio S., et al. *Exploring the Relations of Executive Functions with Emotional, Linguistic, and Cognitive Skills in Preschool Children... European Journal of Psychology of Education*, 2024. DOI:10.1007/s10212-023-00749-7.

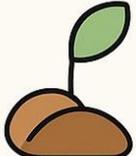
49. Stone M. K. *Smart by Nature: Schooling for Sustainability*. Healdsburg: *Watershed Media*, 2021. 256 p.
50. Taylor A. F., & Kuo F. E. Children with attention deficits concentrate better after walk in the park. *Journal of Attention Disorders*, 2009. Vol. 12(5). P. 402–409.
51. Tilbury D. Environmental Education for Sustainability: Defining the New Focus of Environmental Education in the 1990s. *Environmental Education Research*, 2021. Vol. 1(2). P. 195–212.
52. Vygotsky L. S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. 159 p.
53. Zuo R., Li W., & Zhang X. *The Impact of ICT on Learning Outcomes in Early Childhood and Primary Education...* *Frontiers in Psychology*, 2025. DOI:10.3389/fpsyg.2025.1540169.

ДОДАТОК 1

ДОДАТОК 2

Назва сторінки / дія	Піктограма (Опис)	Призначення
		Персоналізація, ідентифікація
Перший будиночок (Доглад)		Фіксація початку проекту
Що ми робили? (Доглад)	 Потреба у світлі Потреба у воді (полив)	 Загальний догляд / турбота
Ось і зміни! (Ріст)	 Побачили корінь (зкща прозори) З'явився паросток	 Виріс листок або гілка
Настрій рослинки	 Рослина щаслива (здорова) Рослина сумна (забули полити, мапо світла)	 Рослина хвора / потребує особливого догляду

ДОДАТОК 3

